

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Миколаївське відділення Інституту історії України НАН України

«Революції і голодомори в історичній спадщині України»

в рамках Всеукраїнської науково-практичної конференції
«МОГИЛЯНСЬКІ ЧИТАННЯ – 2017»
«ДОСВІД ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ:
ГЛОБАЛЬНИЙ, НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ»

ТЕЗИ

Миколаїв – 2017

Революції і голодомори в історичній спадщині України // «Могилянські читання – 2017». Всеукраїнська науково-практична конференція. «Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти»: тези. – Миколаїв: Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2017. – 64 с.

У збірнику містяться матеріали доповідей учасників наукової конференції «Революції і голодомори в історичній спадщині України» в рамках Всеукраїнської науково-практичної конференції «Могилянські читання – 2017».

Матеріали публікуються за оригіналами, які представлені авторами. За достовірність викладених фактів відповідальність несе автор.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ПОГЛЯДИ НАУКОВЦІВ 3

Котляр Ю. В. Українська революція 1917–1921 рр.
і Миколаївщина..... 3

Міронова І. С. Поштовий зв'язок у перші роки становлення
радянської влади в Україні (1917–1920 рр.)..... 5

Шевченко Н. В. Українська національна революція 1917–1921 рр.
у дзеркалі кампанії декомунізації 2015 року..... 7

Шевченко Н. В. Зміна системи нотаріату в 1917 році..... 11

Ядловська О. С. Центральна Рада та національні меншини
Півдня України у розрізі державного будівництва..... 13

Гайдай О. М. Розбудова національної культури українською
світовою спільнотою 17

Іовчева А. М. Європейська інтеграція: історія та сучасність 19

Лозко Г. С. Скіфський пантеон: «Сім богів» чи більше?..... 22

Мартинова Л. С. Політика радянської влади щодо поляків
Херсонщини (1929–1939 рр.)..... 24

Мелінчук Н. В. Історія циганістики та румуністики в
університетах Німеччини (XIX–XXI ст.)..... 27

Мелінчук Н. В. Історія каталаністики в німецьких університетах
(XIX–XXI ст.)..... 29

Підберезних І. Є. Події в М'янмі як приклад
«етнічного очищення»..... 32

РОЗДІЛ 2. СТУДЕНТСЬКІ НАУКОВІ СТУДІЇ..... 35

Біліченко Л. С. Діяльність АРА на Одещині (1921–1923 рр.)..... 35

Дрозд К. О. Освітня реформа Олександра II та
її реалізація в Україні 37

Котляр О. Ю. Альтернативна історія – метажанр..... 39

<i>Крамаренко О. С.</i> Миротворці ООН у Кіпрському конфлікті	40
<i>Незнаюк С. Ю.</i> Репресії проти духовенства на території Миколаївщини в ХХ ст.	42
<i>Нестерова М.</i> Священні місця слов'ян-язичників на території України	44
<i>Олексюк Т. Е.</i> Революція крізь призму української державності: сучасні проблеми на фоні минулого	46
<i>Олійник О. І.</i> Бронетранспортери – важлива ланка у бойовому арсеналі сучасної армії	47
<i>Погановський А. О.</i> Гроші України доби Гетьманату(1918 р.).....	49
<i>Поліщук А.</i> «Спекотний» травень 1965: VIETNAM DAY.....	51
<i>Пшенична Т. М.</i> Радянський емансипаційний експеримент у 20-30-х роках у світі гендерних вітчизняних і зарубіжних студій ...	54
<i>Форостеню Д. А.</i> Освіта та виховання в Братському районі Миколаївської області 1945–1946 рр.	56
<i>Хлановський В. С.</i> Значення та наслідки Тегеранської конференції..	58
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	61

Розділ 1. Погляди науковців

УДК 94:323.27(477:477,73)«1917/1921»

Ю. В. Котляр

УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ 1917–1921 РР. І МИКОЛАЇВЩИНА

Українська національно-демократична революція 1917–1921 рр. мала значний вплив на історію Миколаївщини.

1 березня 1917 р. до Миколаєва дійшли перші чутки про падіння самодержавства. 6 березня відбулися організаційні збори Ради робітничих депутатів, головою якої обрали В. Каушана. 19 березня 1917 р. у лютеранській церкві відбулося прийняття присяги на вірність Тимчасовому уряду.

20 червня 1917 р. на спільному зібранні миколаївського Українського організаційного комітету й просвітян розглянуто І Універсал Центральної Ради. 6 серпня 1917 р. на загальному зібранні товариства «Просвіта» схвалено резолюцію, в якій зазначено таке: «Своїм Тимчасовим Урядом на Україні вважаємо тільки Українську Центральну Раду». Проте, I і II Універсали Центральної Ради не були помічені широкою громадськістю Миколаєва, хіба що в Раді робітничих і військових депутатів стала формуватися невелика українська фракція. Після публікації III Універсалу, 10 листопада 1917 р. Миколаївська рада об'єднаних українських організацій закликала Миколаївську міську думу, Раду робітничих і військових депутатів, Революційний штаб, солдат і матросів, офіцерство, городян підтримати Верховний крайовий орган Української демократичної республіки – Центральну Раду [1].

Розпочата національно-демократична революція в Україні у 1917 р., сприяла переходу під юрисдикцію Української Центральної Ради підрозділів російської армії та флоту, що отримала назву «українізація». Національне відродження з весни 1917 р. охопило і Миколаїв, де серед місцевого гарнізону розпочали свою роботу українські національні організації: військовий гурток «Курінь» та Миколаївська Рада об'єднаних українських організацій. Восени 1917 – на початку 1918 рр. у Миколаєві відбувався процес створення національних Збройних сил. Тут під юрисдикцію Центральної ради перейшли окремих Чорноморський мортирний дивізіон, флотський напівекіпаж та Морський арсенал, формувався Український Запорозький піхотний полк.

У період Гетьманату П. Скоропадського (квітень – листопад 1918 р.) на Півдні України військовим міністерством реалізовувався план фор-

мування національних Збройних сил, що передбачав створення армійського корпусу у складі двох піхотних дивізій та двох гарматних бригад. У Миколаєві діяли 17-й Олександрійський піхотний полк, 6-а гарматна бригада, полк морської піхоти, повітроплавальний загін, а також зенітна частина у складі кількох «позиційних аеробатарей». Українські військові формування на території Миколаївщини сприяли пробудженню національної самосвідомості серед народних мас регіону та були головною опорою української влади на місцях у 1917–1918 рр. [2].

Останній період, пов'язаний з українськими національними формуваннями на Миколаївщині, відзначається перебуванням на півдні України «Республіканських військ східної Херсонщини» на чолі з отаманом Григор'євим. З другої половини 1918 р., за дорученням С. Петлюри, Григор'єв готував повстання проти гетьмана П. Скоропадського на півдні України. В листопаді 1918 р. він, об'єднавши під своїм командуванням численні повстанські загоны, передав їх у розпорядження Директорії УНР.

14 березня радянські війська оволоділи Миколаєвом, а у 20-х числах березня 1919 р. українські республіканські частини залишили північні райони області. Це були останні регулярні українські війська на Миколаївщині періоду національно-демократичної революції 1917–1921 рр. [3]

Проте, революційні події на Миколаївщині продовжувалися. В 1919–1920 рр. розгорнувся масовий повстанський рух, направлений проти проросійських сил – більшовиків та денікінців. Найвищим його проявом було створення селянських формувань державного типу – Врадіївської Хліборобської республіки, Висунської та Баштанської республік.

Джерела та література:

1. Левченко Л. Л. Миколаїв за доби Української Центральної Ради (березень 1917 – квітень 1918) // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2017. – Випуск. 280. Т. 292. – Історія. – С. 89.

2. Пархоменко В. Військові формування Центральної Ради та гетьманату у Миколаєві (1917–1918 рр.) // Воєнна історія, 2004. – № 1–3. – С. 26–27.

3. Пархоменко В. А. Українські національні формування на Миколаївщині у 1917–1918 рр. // Наукові праці. Нац. ун-т «Кіровоградська Академія. Миколаївська філія». – Миколаїв, 1998. – Т. 1. С. 44–48.

ПОШТОВИЙ ЗВ'ЯЗОК У ПЕРШІ РОКИ СТАНОВЛЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ (1917–1920 рр.)

Поштовий зв'язок є однією з найважливіших галузей будь-якої країни. Особливо його роль посилюється в роки революцій, війн, інших важливих подій, які вимагають негайного отримання і передачі повідомлень. Революція та громадянська війна в Україні створили атмосферу нестабільності та спричинили шкоду всій службі зв'язку. Тим не менш, заповучити її у свої руки намагалися всі органи влади, які з'являлися і діяли на території України.

З 23 лютого 1917 р. царський уряд запровадив жорстку цензуру на всі повідомлення з Петрограда. Інформаційна блокада, за допомогою якої царська адміністрація спробувала ізолювати столицю, була прорвана зв'язківцями. З 25-26 лютого, коли армія в Петрограді перейшла на бік повсталих, циркулярні депеші з Петрограда пішли потоком по всій країні [1, с. 74].

Після падіння російської монархії Тимчасовий уряд перейменував Головне управління пошт і телеграфів у Міністерство пошт і телеграфів. Він отримав у спадок від царського уряду службу зі значною кількістю проблем: неуккомплектованість кадрами поштових установ, постійним дефіцитом бажаючих навчатися на зв'язківця, що було викликане слабким матеріальним забезпеченням та високим рівнем навантаження на службовців. Закон, виданий 28 березня 1917 р., повинен був покращити становище зв'язківців. Планувалося збільшити кількість особового складу установ і тим самим зменшити навантаження на працівників, підвищити чиновників у розрядах [2, с. 80–81].

Серйозно до поштово-телеграфної служби відносився й уряд радянської влади. У промові «Советы постороннего» від 5 (21) жовтня 1917 р. В. Ленін наказував: «Комбінувати наші три головні сили: флот, робітників і військові частини так, щоб неодмінно були зайняті і ціною яких завгодно втрат були утримані: а) телефон, б) телеграф, в) залізничні станції, г) мости в першу голову» [3].

5 грудня 1917 р. у Харкові 1-й Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих, солдатських і селянських депутатів проголосив про створення першого робітничо-селянського уряду України. Відповідне місце в ньому посіло Народне Секретарство пошти і телеграфів УСРР на чолі з Я. Мартьяновим, діяльність якого тривала чотири місяці. У залежності від обставин воно змінювало місце розташування (Харків, Київ, Полтава,

Катеринослав, Таганрог). У грудні 1918 – лютому 1919 рр. у складі тимчасового Робітничо-Селянського Уряду України існував відділ пошт і телеграфів. Було скасовано систему управління поштово-телеграфними установами по округах. Натомість створювалися губернські управління [4, с. 129–130].

Народне секретарство пошт і телеграфів розпочало свою діяльність із заміни чиновників старого царського апарату, особливо тих, що не виявили лояльності до влади і активно протидіяли її заходам. Крім державних органів були утворені «Ради 15-ти», найбільші з яких наглядали за роботою поштовиків Катеринославського та Харківського поштово-телеграфних округів. До останнього входили також Ростов-на-Дону та повіти, включаючи Таганрог. Ради розглядали питання діяльності органів зв'язку у частині роботи людей, нерідко втручалися у кадрову політику, стежили за тим, щоб на підприємства не просочилися «ворожі елементи». Вони ж інформували Народного Секретаря Я. Мартьянова про свої рішення.

На початку 1919 р. організаційним розпорядженням Наркомпоште-ля РРФСР було встановлено нові оклади для поштово-телеграфних службовців, зокрема, 276 крб на місяць для листонош. Службовців пошти поділили на 10 категорій у залежності від посад. Керівник найвищої, 10-ї категорії – поштовий директор або ж начальник контори поза розрядом одержував 800 крб.

Відродження пошти, організація її на нових засадах проходили важко. Не вистачало приміщень, техніки, паперу. Постійні зміни місця розташування штабу галузі змушували Народного Секретаря пересуватися по країні у спеціальному вагоні. Тут же була канцелярія, гроші Секретарства, телеграфні апарати і охорона.

До назви посад поштових працівників додавалося слово «революційні». Так, були «революційні контролери», «революційні робітники» тощо. Це положення відбивалося і в назвах установ. Було розпорядження розіслати по всіх установах нову форму найменування Рад, які були при кожному поштово-телеграфному округу і великих конторах. Наприклад, «Рада поштово-телеграфних революційних працівників Харківської поштових контори». Працівники пошти вважалися мобілізованими і як тиллові установи Південного фронту відповідали перед владою і революцією на рівних з військовослужбовцями [4, с. 130–132].

Отже, у період 1917–1920 рр. часті зміни влади вносили безлад у роботу установ зв'язку, що супроводжувалося уповільненням роботи установ та іншими негативними явищами. Радянський уряд, прийшовши до влади в Україні, заклав основи правил ведення поштової спра-

ви, які, частково успадковані від попередніх режимів, діяли впродовж наступних десятиріч.

Джерела та література:

1. Шапошников Г. Н. *Временное правительство и информационные коммуникации России в марте – сентябре 1917 г.* / Г. Н. Шапошников // *Февральская революция 1917 года в России: история и современность.* – Екатеринбург : Изд-во «Уральский рабочий», 2007. – С. 74–83.

2. Федорченко О. В. *Політика кадрового забезпечення поштових і поштово-телеграфних установ півдня України за тимчасового уряду в 1917 р.* / О. В. Федорченко // *Історичний архів. Наукові студії : збірник наукових праць.* – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – Вип. 3. – С. 80–85.

3. Ленин В. И. *Советы постороннего* / В. И. Ленин [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.marxists.org/russkij/lenin/works/Lenin006.htm>.

4. *Від гінця до Інтернету : Нариси з історії української пошти* / В. Мухін, В. Мороз, П. Дюков та ін. – К. : Аспект, 2002. – 327 с.

УДК 94:323.1.] : 81'373.21(477.73)

Н. В. Шевченко

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ 1917–1921 рр. У ДЗЕРКАЛІ КАМПАНІЇ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ 2015 року

У сучасному глобальному світі особливо важливим є збереження національної ідентичності та історичної пам'яті. З усією очевидністю для сучасної України вкрай важливо усвідомити, що незалежність держави мало здобути – її громадяни повинні відстоювати не лише кордони, а й історичну спадщину.

Тому громадсько-політична кампанія на виконання так званих декомунізаційних законів України 2015 року була цілком актуальною і стала своєрідним сканером стану історичної пам'яті сучасного українського соціуму та державної гуманітарної політики усього періоду незалежності України [1]. Автор поділяє думку тих дослідників, що українська влада вже у перші роки незалежності мала позбутися тоталітарної радянської спадщини, починаючи від люстрації політичної еліти та чиновників. А вже тоді приступати до інвентаризації історич-

ної спадщини з метою відмови від радянських символів та традицій, провівши демонтаж пам'ятників комуністичним вождям та перейменування міст і сіл, вулиць, що мають радянську символіку. Однак до 2015 року це не відбулося. Як слушно відзначив відомий вітчизняний історик С. Кульчицький, у 1991 році проголосила незалежність не Україна, а УРСР. Це результат відносно мирного варіанту здобуття суверенітету, вистражданого поколіннями борців за її незалежність, однак яким вмilo скористалася стара радянська політична еліта, проявивши чудеса владної мімікрії, перехопивши націонал-патріотичні гасла у своїх колишніх політичних опонентів з числа українських дисидентів. На відміну від Литви, Латвії, Естонії, Польщі, де громадяни після розпаду СРСР відродили традиції своєї державності, втрачених у 1940-х роках, Україна оголосила себе правонаступницею УРСР і тим зберегла на довгий час українську пострадянську систему [2].

До демонтажу якої вона приступила у 2015 році у ході кампанії декомунізації, яка виявила наявність неготовності нинішньої політичної еліти відмовитися від звичної їм практики репрезентації незалежної Української держави як покращеної версії УРСР. Якщо у прибалтійських державах старше покоління громадян пам'ятало історію та реальне життя своїх національних держав, то в Україні більшість дорослого населення виросло і сформувалося в радянську добу і для них українські визвольні змагання 1917–1921 рр. та спроби утвердження УНР є тільки фактами історичними, а не фактами їх реального життя. Вони добре пам'ятають життя в УРСР, а героїчний період української історії, коли йшла боротьба за свою власну державну незалежність і зустріла активний військовий і політичний спротив з боку більшовицької Росії, що вдалася у 1917–1920-х роках до також ж геополітичного сценарію, який ми переживаємо нині – військової агресії проти незалежної України, є фактом не власного досвіду, а тільки фактом історії. Зазначимо, історії, сфальшованої в угоду інтересів радянської партійної номенклатури.

Автору випала честь брати участь у підготовці проекту з перейменування вулиць м. Миколаєва (у складі міської організації краєзнавців і науковців «Символи Миколаєва», так і в комісії при міській раді, а затим очолити громадську комісію, ініційовану небайдужими миколаївцями до майбутнього свого міста). Досвід декомунізаційної роботи, а також аналіз стану історичної пам'яті миколаївців автор опублікувала у статті «Герої любі і нелюбі» (українська історична пам'ять у регіональних виявах) [3].

У даному виступі автор зосереджується на аналізі одного із чотирьох законів декомунізаційних законів – «Про правовий статус та вша-

нування пам'яті борців за незалежність України у ХХ ст.», яким мали керуватися учасники кампанії 2015 року. Згадана організація «Символи Миколаєва» на основі цього закону запропонувала свій варіант проєкт «топонімічної люстрації» мапи міста як миколаївській громаді, так і членам комісії при міській раді. Де запропонувала список миколаївців – учасників Української Національної революції 1917–1921 рр. та борців з тоталітарним режимом, репресованих радянською владою. Однак, кампанія з декомунізації у Миколаєві, яка тривала в активному режимі два місяці із залученням містян та супроводжувалася дискусіями у пресі, на телебаченні, соціальних мережах, засвідчила, що більшість миколаївців залишилися пасивними, а активна меншість (1200 чоловік) так і не реабілітувала «реабілітованих історією» борців за українську державу у ХХ ст.

Подібна картина «завуальованого несприйняття» ідеї декомунізації продемонструвала місцева політична еліта у Центральному, Південному та Південно-Східному регіонах України. І викликане це явище її побоюванням втратити електоральну підтримку виборців у разі реалізації непопулярних для них рішень у справі перейменування вулиць чи міст з комуністичними назвами. Звідси вони вдалися до тактики затягування процесу декомунізації, щоб встигнути завершити виборчу кампанію до місцевих рад. Чи пропонували такі варіанти згаданих перейменувань, які фактично залишали стару комуністичну назву, надаючи їй нового звучання. Згадаймо дискусії навколо варіантів перейменування міст Кіровограду та Іллічівська, Дніпропетровська (відповідно на честь св. Єлизавети та св. Іллі – пророка та апостола Петра). У пресі цей день, коли Верховна Рада України мала ухвалити ці пропозиції, отримав назву «День Усіх Святих» [4].

Миколаївські краєзнавці з цього приводу жартували, що у разі перейменування у 30-х роках м. Миколаєва у «Верноленинск» (що дійсно планувалося), нині місто мало всі підстави повернути свою історичну назву – міста Св. Миколая – покровителя моряків. Однак і миколаївська топонімічна комісія проявила свій політ фантазії у справі уникнення такої небажаної їм увічнення пам'яті героїв національно-визвольних рухів і борців з тоталітарним режимом, затвердивши принцип віддавати перевагу нейтральним і «милозвучним «назвам, як – то «Такелажна», «Казематна», «Баркасна»!

Соціологічне опитування, проведене у 2014 році фондом «Демократичні ініціативи» за участі «Міжнародного центру перспективних досліджень» у рамках проєкту «Започаткування національного діалогу в Україні», засвідчило, що біля 95 % опитаних вважають себе громадянами України, а не СРСР (понад 75 %). Однак оцінки основних подій

історичних та діячів у різних регіонах України суттєво різняться. Так, найбільше симпатизують учасникам українського національно-визвольного руху у ХХ ст., включно з героями Української національної революції 1917–1921 рр. та діячів ОУН і УПА у Західному і південно-Західному регіонах, дещо менше у Центральному. У Причорномор'ї і на Південному Сході ці герої не є популярними, а у пошані залишаються радянський період з усією його героїкою [5].

Мусимо визнати живучість радянських стереотипів в оцінці історичного минулого у частині регіонів України. Однак, є надія у справі їх подолання: більшість громадян України в усіх її регіонах визнають потребу всеукраїнського діалогу примирення і порозуміння на основі переосмислення історичної спадщини. Вони вважають, що у цій справі найбільш потрібні не суспільні дебати, а зважена державна політика національного діалогу з проблем політики національної пам'яті. Яка має реалізовуватися громадськими університетами публічної історичної освіти для дорослих, кінолекторіїв, телевізійних історичних проєктів. Тому сподіваємося, що започатковані сайти «Likbez» (історичний фронт) та «Ist.Pravda.com.ua», як і багатотомна серія «Українська історія без цензури», що побачила світ у 2016 році, включно з томами «На бій за волю. Перемога через поразки. Україна у війнах і революціях 1914–1921 років», «Україна Радянська. Ілюзії та катастрофи «комуністичного раю. 1917–1938 роки», сприятиме реабілітації українських героїв визвольної боротьби у ХХ ст. у масовій суспільній свідомості сучасних українців.

Джерела та література:

1. *«Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ ст.»; «Про засудження комуністичної та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»; «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років».*

2. *Кульчицький С. Політичну незалежність у 1991 році здобула радянська Україна // Український тиждень. – 2015. – С. 12–14.*

3. *Белей Л. Декомунізація топонімії :українські проблеми та європейський досвід // Український тиждень. – 2015. – № 16. – С. 14–15.*

4. *Чорноморський літопис: науковий журнал. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2016. – Вип. 11. – С. 126–136.*

5. Короленко Б., Майоров М. Похорон богів. Як Україна очищається від тоталітарної спадщини // Український тиждень. – 2015. – № 47. – С. 13–14.

6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ndialog.org.ua>.; Лютнева революція 1917 року в Російській імперії та утворення УНР в Західному, Південно-Західному та Центральному регіонах отримала позитивну оцінку (48–59 % опитаних), в Причорномор'ї та у Південному-Сході – 30–38 %. Створення Української Радянської Соціалістичної Республіки в Харкові у 1917 році позитивно оцінили у тих же Західному і Південно-Західному регіонах від 18–25 % опитаних. А у Південному (48 %), у Південно-Східному (59,6 %). Утворення УПА у 1942 р. схвально оцінили на Галичині(92.2 %), на Волині (69.8 %), на Поділлі (46.6 %), у Центрі (45.1 %), а у Причорномор'ї (17 %), на Донбасі (6.3 %).

УДК 94:347.961(477)«1917»

Н. В. Шевченко

ЗМІНА СИСТЕМИ НОТАРІАТУ В 1917 році

Становлення інституту нотаріату в Україні відбувалося в декілька етапів, починаючи від княжого етапу українського державотворення до сьогодення.

Але найцікавіший період в історії нотаріату відбувся у другій половині XIX ст., коли судова реформа 1864 р. започаткувала створення місцевих і загальних судів, прокуратури, адвокатури і нотаріату. 14 квітня 1866 р. було прийнято «Положення про нотаріальну частину». Хоча воно і не вирішило всіх проблем. Зокрема, не були створені нотаріальні ради, не вирішено питання оплати праці нотаріусів та підвищення сили нотаріальних актів до рівня безперечних і таких, що підлягають примусовому виконанню [1].

Головною ідеєю Положення було відокремлення нотаріальної частини від судової. За цим Положенням, у містах створювались посади нотаріусів, вони визнавалися такими, що не перебували на державній службі, не мали права присвоєння чинів і отримання пенсій, їх діяльності було надано статус приватної юридичної практики. Сфера юрисдикції нотаріуса поширювалася тільки на округ окружного суду, у відомстві якого він складався [2].

Дане Положення діяло до революційних подій 1917 року. Цікавим є те, що до початку революції йшло обговорення деяких статей і розділів

Положення про нотаріальну частину, готувався окремий Закон про нотаріат, проект якого переглядався декілька разів.

Зміна системи нотаріату відбулася у 1917 році, коли 27 жовтня 1917 року було прийнято «Декрету про землю», що поклав початок ліквідації приватного цивільного права. Право приватної власності на землю скасовувалося назавжди, земля не могла продаватися, купуватися та здаватися в оренду [3].

Цим положенням були відмінені усі нотаріальні установи та маклери, за виключенням біржових. Біржові маклери залишилися посередниками на біржах: всі угоди, які проходили через них, ними ж і оформлялися. Залишилась досить невизначеною сфера діяльності біржових нотаріусів. Вони здійснювали протести векселів, фіксували торгові угоди між іноземцями та місцевими купцями або між іноземцями та іноземцями, виконували переклади актів на російську мову. Вибирали біржових нотаріусів з біржових маклерів, від них не вимагалось ніякого освітнього цензу, їх діяльність була напівприватною, і вони були підзвітні біржовому комітету та міністерству торгівлі [1].

Важливу роль у зміні системи нотаріату в даний період відіграв декрет № 1 «Про суд» (24 листопада 1917 року). Даний документ передбачав скасування донині існуючих загальних судових утворень, таких як: окружні суди, судові палати і Правлячий сенат з усіма департаментами, військові і морські суди всіх найменувань, а також комерційні суди, замінюючи всі ці встановлення судами, утвореними на підставі демократичних виборів [4].

Тісний зв'язок із ліквідованими судовими органами мав дореволюційний нотаріат. І хоч не було нічого сказано про скасування Положення про нотаріальну частину, після Жовтневої революції нотаріат реформується та переходить у статус державного. В результаті змін, що відбулися у 1917 році, скасування приватної власності та прийняття певних Декретів, істотно змінився правовий статус нотаріату, оскільки відносно більшості об'єктів цивільно-правові угоди громадянами не укладалися, його роль у житті суспільства значно знизилася, а згодом нотаріального контори припинили свою діяльність і зовсім були ліквідовані.

Джерела та література:

1. Нелін О. Становлення і розвиток інституту нотаріату в Україні (історично-правовий аспект) / О. Нелін // *Юридична Україна*. – 2012. – № 7. – С. 11–15.

2. Красногор О. *Історія нотаріату Черніговщини в I половині ХХ ст. та на початку ХХІ ст.* / О. Красногор, Р. Луценко // *Юридичний Радник.* – 2010. – № 2(50)

3. *Декрет о земле от 27 октября 1917 года [Електронний ресурс].* – Режим доступу : http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_4.htm/

4. *Верещагина А. В. Декрет № 1 о суде: история подготовки и его содержание* / А. Верещагина // *Журнал российского права.* – 2011. – № 6. – С. 101–108.

УДК 94:3329.7(477.7)

О. С. Ядловська

ЦЕНТРАЛЬНА РАДА ТА НАЦІОНАЛЬНІ МЕНШИНИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ У РОЗРІЗІ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА

Єдиної лінії у ставленні до українського національно-визвольного руху, до політики Української Центральної Ради, етнічні меншини у 1917 р. виробити не могли. Занадто різним було їх становище у дореволюційній Росії, занадто по-різному вони уявляли своє майбутнє після краху царизму.

Українська Центральна Рада від початку утворення привернула до себе значні громадські сили і розпочала активну діяльність. Принцип її формування був реалістичним і достатньо демократичним: репрезентація як територій, так і загальноукраїнських організацій з наступним поповненням наявного складу від новоутворених реальних політичних сил, у тому числі й від національних меншин України [1, с. 25].

Росіяни в Україні репрезентували пануючу, привілейовану націю, за спиною якої стояла одна з найбільших держав світу. На відміну від інших етнічних груп, росіяни в своїй масі не вважали себе в Україні національною меншиною, бо Україна, на їх погляд, ніколи не була якоюсь особливою територією, що заслуговувала на національне самовизначення. Всяке зростання сфери української культури (як і всякої іншої неросійської), вони оцінювали як замах на російську культуру, як культурний і політичний регрес [2, с. 44]. Після повстання більшовиків у Петрограді відбулося зближення загальноросійських і національних партій з УЦР. Новостворений більшовицький уряд не визнали консервативні, ліберальні кола та соціалістичні загальноросійські партії меншовиків та есерів (за виключенням лівих есерів). За підрахунками Л. Гарчевої, лише 14 рад України (близько 10 % усіх рад) без сто-

роннього втручання підтримало уряд Леніна, але навіть вони визнали владу УЦР. Така тенденція характерна і для Півдня України. В листопаді 1917 р. меншовики та есери мали чисельну перевагу в Одеській, Катеринославській та ін. радах регіону.

Надзвичайно активну політичну діяльність у період УЦР у південноукраїнському регіоні розгорнули євреї. Безпосередня участь євреїв в українському національному русі була винятком, а не правилом. Але у підтримці Української революції єврейські партії виступали єдиним фронтом, незважаючи на значні протиріччя між єврейськими соціалістами та сіоністськими об'єднаннями [3, с. 52]. Єврейські організації Одеси, Катеринослава та інших міст визнали УЦР єдиною законною владою на Україні, виявили бажання з нею співпрацювати та висунути своїх представників до її складу. Толерантне ставлення єврейських політичних партій та організацій до українського руху не завжди точно відбивали настрої єврейського населення регіону. Єврейський дослідник І. Чериковер зазначав: «...українська ідея, незважаючи на підтримку єврейських партій, не проникла в гущу єврейського населення. Побіч партій ще існував простий обиватель, який відчував до української справи цілком певне недовір'я або байдужість в ліпшому випадку байдужість. У той час, як в російську державу й у руську культуру він, вірив» [4, с. 114, 115]. Налякав євреїв і IV Універсал. Але після більшовицького наступу єврейські політики почали змінювати свою позицію. Так, єврейська демократична фракція Олександрівської міської думи випустила декларацію, в якій застерігала від звинувачення всіх євреїв в антиукраїнських поглядах [5, арк. 38]. Неоднозначно був сприйнятий IV Універсал і представниками Бунду та Об'єднаної єврейської соціалістичної робітничої партії, які брали участь у роботі II Українського національного з'їзду Катеринославщини, що відбувся 13–15 (26–28) січня 1918 р. Однак у резолюції про відношення до УЦР, з'їзд визнав її органом демократії в Україні та заявив про готовність підтримувати її доти, доки вона відповідатиме завданням революційної демократії [6, арк. 6 зв.].

2–7 липня 1917 р. в Києві відбувся з'їзд делегатів польських союзів, організацій і товариств на Україні. На з'їзді була прийнята резолюція по українській справі, яка містила пункт: «З'їзд делегатів польських організацій на Русі вітає стремління братнього українського народу до політичного визволення і заявляє, що поляки, почувачи себе корінними громадянами цього краю, готові допомагати в улаштуванні основ життя українського народу з забезпеченням прав меншостей польського народу на Україні». В резолюції з аграрного питання наголошувалося на необхідності збереження приватної власності на землю [7, с. 198,

199]. III Універсал польські організації, що репрезентували в УЦР польську меншину, зустріли неоднозначно. Цей факт пояснюється тим, що заможну частину поляків лякала перспектива ліквідації приватної власності на землю [8, с. 398]. Водночас польські організації продовжували вимагати від УЦР негайного вироблення і проведення в життя спеціального законопроекту про забезпечення національно-культурних інтересів польської людності на правах автономії.

Політична атмосфера в умовах розвитку Української революції позначилася на житті німецькомовної етнічної громади. Особливості цього процесу яскраво простежуються на прикладі Півдня України, як ареалу компактного проживання німців. З березня 1917 р. німецькомовне населення, в т. ч. меноніти, які були прихильниками ліберальних ідей, стали активними учасниками політичного життя України, виступаючи на захист своїх національних прав і свобод [9, арк. 126]. Вони привітали початок революції, однак їхнє ставлення до української влади були неоднозначним. Німецькомовна меншина досить позитивно зустріла III Універсал УЦР, який проголошував надання національним меншинам повних прав громадянина з правом самоуправління в національних питаннях. Водночас, їх непокоїло питання націоналізації землі [10, с. 127]. Взаємини УЦР і німецькомовного населення суттєво погіршилися після проголошення IV Універсалу та прийняття нового земельного закону [11, с. 103]. Підписання Брест-Литовського мирного договору 1918 р. призвело до внутрішнього розколу у середовищі німецькомовної національної групи. Частина німців продовжувала підтримувати запропоновану УЦР національно-персональну автономію. Водночас, інша більша чисельна група німецькомовної меншини виступала за створення на території Півдня України національного державного утворення під протекторатом Німеччини. В негативний бік почало змінюватись ставлення німецькомовної меншини до УНР після проголошення IV Універсалу та прийняття земельного закону, згідно якого скасовувалось «право власності на всі землі з їх водами, надземними і підземними багатствами» [11, с. 103]. Все це погіршило умови господарювання колоністів.

Усі представлені на Півдні громадсько-політичні сили національних меншин вели активну організаційну і агітаційно-пропагандистську роботу до доби УЦР. Зазначені сили брали активну участь у роботі новостворених органів влади – Радах, а також у роботі міських дум. Євреї і поляки приділяли значну увагу культурно-просвітницькій діяльності з метою розвитку і збереження власної мови і культури. Для діяльності більшовиків, анархістів і есерів-максималістів на Півдні також властива бойова робота. Загалом, Українська Центральна Рада

спромоглася справами довести право кожної народності на її національне самовизначення та розвиток культурної і національної стихії.

Джерела та література:

1. *Грабовський С. Українська Народна Республіка: виклики доби і відповіді нації / С. Грабовський // Пам'ять століть. – 1998. – № 1. – С. 25–40.*
2. *Кривоший Г. Ф. (Турченко Г. Ф.) Позиція російської національної громади в Українській революції (березень–жовтень 1917 року) // Наукові доповіді студентів та аспірантів кафедри історії України Запорізького державного університету. – Запоріжжя : РА «Тандем У», 1997. – Вип. 2. – С. 44–48.*
3. *Найман О. Я. Єврейські партії та об'єднання України (1917–1925) / О. Я. Найман. – К.: Інститут політичних та етнонаціональних досліджень НАН України, 1998. – 196 с.*
4. *Чариковер И. Антисемитизм и погромы на Украине 1917–1918 гг. (К истории украинско-еврейских отношений) / И. Чариковер. – Б. м.: Б.и., 1923. – 335 с.*
5. *Державний архів Запорізької області. – Ф. 24. – Оп. 7. – Спр. 46.*
6. *Державний архів Дніпропетровської області – Ф. 24. – Оп. 1. – Спр. 400.*
7. *Дорошенко Д. Історія України 1917–1923 рр. / Д. Дорошенко. – К. : Темпора, 2002. – Т. II: Українська Гетьманська Держава 1918 року. – 352 с.*
8. *Українська Центральна Рада: Документи і матеріали. У 2-х т. – К. : Наукова думка, 1996. – Т. 1: 4 березня – 9 грудня 1917 р. – 589 с.*
9. *Державний архів Одеської області. – Ф. 89. – Оп. 1. – Спр. 3603.*
10. *Айсфельд А. Немецкие колонисты Юга Украины в 1917–1918 гг. / А. Айсфельд // Вопросы германской истории. Немцы в Украине. Материалы украинско-германской научной конференции. Днепрпетровск, 26–29 сентября 1995 г. / Днепрпетровский государственный университет, Геттингенский исследовательский центр. – Днепрпетровск: Днепрпетровский государственный университет, 1996. – С. 125–133.*
11. *Українська Центральна Рада : документи і матеріали. У 2-х т. – К. : Наукова думка, 1997. – Т. 2: 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – 422 с.*

РОЗБУДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЮ СВІТОВОЮ СПІЛЬНОЮ

За межами нашої країни проживає близько 20 млн. українців, які відчують духовний зв'язок із Батьківщиною.

Необхідно зазначити, що на сучасному етапі розбудова національної культури відбувається саме за рахунок активної діяльності української світової спільноти, яка проживає в різних країнах світу. Найбільше закордонних українців проживає в РФ (за офіційною статистикою – 1,93 млн осіб, які ідентифікують себе як етнічні українці, згідно з неофіційною статистикою – понад 10 млн осіб); в Канаді (1 209 085 осіб українського походження); в США (згідно з даними офіційної статистики – 892992 особи, за неофіційною – реальне число представників українського етносу в США понад 1,5 млн осіб). Серед країн проживання найбільших українських громад зарубіжжя – Бразилія (500 тисяч), Казахстан (333 тисячі), Молдова (477 тисяч), Аргентина (250–300 тисяч), Білорусь (159 тисяч), Німеччина (123,3 тисячі), Узбекистан (близько 87 тисяч) [1].

Таким чином, перед нами постає завдання у визначенні ролі української діаспори в процесі розбудови національної культури.

Порівняно з іншими світовими діаспорами, українські громади мають найбільшу кількість різних громадських об'єднань (за приблизними підрахунками – близько 3 тисяч). Найбільше їх у Канаді – майже тисяча осередків: політичних, культурно-освітніх, професійних (об'єднання лікарів, учителів, інженерів, адвокатів), жіночих, молодіжних тощо.

Авторитетною міжнародною українською організацією є Світовий Конгрес Українців (СКУ), який об'єднує близько 300 громадських організацій закордонних українців з понад 30 країн світу.

Міжнародними об'єднаннями є також Європейський конгрес українців (представляє інтереси українських громад у 23 країнах, здебільшого у Центральній та Східній Європі), Світова федерація українських жіночих організацій, а також Світова федерація українських лемківських об'єднань.

У низці держав Східної і, частково, Центральної Європи, а також у країнах Балтії політико-правовий статус української громади закріплено законодавчо – вона визнається національною меншиною. Це забезпечує державну підтримку зусиль місцевих українських громад, щодо

збереження своєї національної самобутності, здобуття освіти й інформації рідною мовою тощо.

Питання задоволення національно-культурних потреб українців за кордоном є предметом двосторонніх міждержавних переговорів на всіх рівнях. Формування та вдосконалення договірної бази співробітництва в галузі культури з іноземними державами здійснюється з часів демократичних перетворень в Україні. Міжнародні договори доповнюються міжвідомчими угодами про співробітництво. Двосторонні договори про культурне співробітництво дають можливість поглибити взаємозв'язки та розвивати співробітництво в різних напрямках: міжнаціональний культурний розвиток, збереження культурних особливостей національних меншин; задоволення культурно-освітніх та інформаційних потреб українців, які проживають у цих країнах; обмін викладачами та студентами між навчальними культурними закладами тощо. На основі міжнародних договорів відбувається міжнародна культурна взаємодія, що є однією з основних засад формування сучасного європейського та світового культурного простору, ознайомлення з надбанням української культури і мистецтва. Активна робота з поширення інформації про Україну та формування її позитивного іміджу у зарубіжних країнах здійснюється культурно-інформаційними центрами, створеними на базі посольств. Наприклад, із 2004 року в Культурно-інформаційному центрі при Посольстві України у Франції постійно відбуваються мистецькі, інформаційні, культурні заходи, які сприяють створенню на постійній основі українського культурно-інформаційного «осередку» у столиці Франції. Зокрема, раз на два місяці відбуваються експозиції робіт сучасних українських митців, щомісяця в українському кіноклубі відбуваються покази документальних та художніх фільмів, проводяться творчі зустрічі в межах літературного клубу, камерні музичні концерти і театральні вистави. На базі центру працює Українська школа мистецтв, яка сприяє поширенню української культури: здійснює навчання гри на бандурі, українського хорового співу й танцю. Посольство надає допомогу у проведенні різноманітних культурних акцій: Slavianski Art Festival на Лазурному узбережжі за участю 14 українських художників, українській громаді – у проведенні заходів з відзначення 50-річчя Апостольського екзархату для українців у Франції, країнах Бенілюксу та Швейцарії [2].

Таким чином, ми можемо побачити велику кількість українських об'єднань за кордоном, які регулярно проводять культурні заходи, намагаючись привернути увагу до народної культури України і цим самим зберегти свою національну та неповторну ідентичність. І тому,

саме такі установи стають головною рушійною силою задля досягнення даної мети.

Джерела та література:

1. *Закордонні українці [Електронний ресурс] // Міністерство закордонних справ України [офіційна сторінка МЗС]. – 2017. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/ukrainians-abroad>.*

2. *Дудник В. О. Інтеграція української культури у світовий культурний простір / В. О. Дудник [Електронний ресурс] // Національна музична академія України імені П. І. Чайковського. – 2015. – Режим доступу : http://knmau.com.ua/chasopys/17_NBUV/docs/02_Doudnik.pdf.*

УДК 327(4)

А. М. Іовчева

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Процес європейської інтеграції, який став основним вектором зовнішньополітичної доктрини України, був розпочатий незабаром після закінчення Другої світової війни. Саме в післявоєнній Європі, а точніше в її західній частині, виникає основа для початку інтеграційних процесів нового формату. Західноєвропейські країни, які були досить ослабленими після війни, визначали необхідності захисту основних прав людини та демократичних цінностей. Разом з тим, потрібно зазначити, що післявоєнні роки визначаються формуванням нової двополярної політичної конфігурації в Європі та світі (Схід-Захід), що призвело світ до нової конфронтації, на цей раз ядерної. З одного боку, були західні демократії, з іншого боку тоталітарний режим Радянського Союзу та підпорядкованих йому держав. Ця конфігурація справила вирішальний вплив на процес євроінтеграції.

В цей період політичні лідери західного світу вирішують скоординувати дії, спрямовані на реконструкцію європейських країн, впровадження нового політичного порядку, гарантування безпеки націй та їх успішний розвиток в майбутньому.

В процесі планування, запровадження нового політичного устрою в повоєнній Європі було визнано, що ключовим завданням була реконструкція європейських економік. Західноєвропейські лідери розуміли, що лише розвинена європейська економіка стане основою для нових структур безпеки та розвитку. Потрібно зазначити, що знаковим в

процесі відновлення та стабілізації економічних процесів в Західній Європі став Американський план допомоги, названий Планом Маршалла. Юридичною основою економічної реконструкції мало стати підписання нових угод та договорів про економічне, соціальне та культурне. Знаковими в процесі євроінтеграції стали:

1. *Паризький договір*. Договір про заснування Європейського союзу вугілля та сталі (ТЕСРС) був підписаний 18 квітня 1951 р. в Парижі шістьма західноєвропейськими країнами: Бельгією, Нідерландами, Люксембургом, Францією, Федеративною Республікою Німеччиною та Італією. За ініціативою міністра закордонних справ Франції, Роберта Шумана, Європейському комітету з вугілля та сталі (ЕСРС) було доручено регулювати ринки стратегічного значення для відновлення європейських ресурсів – вугілля, сталі та заліза.

2. *Римські договори*. Угоди, про розширення форм європейської інтеграції. Визначається новий вектор співробітництва в галузі ядерної енергетики. Як результат створюються два нових європейських співтовариства: Європейське економічне співтовариство (ЄЕС) та Європейське співтовариство з атомної енергії (Євратом). Договори про існування ЄЕС та Євратом були підписані 25 березня 1957 р. у Римі. Римські договори сприяли поступовому усуненню бар'єрів та обмежень, що розділяли ринки та економіку інтеграції країн Західної Європи. Було визначено чотири свободи спільного ринку: вільне пересування людей, послуг, продуктів харчування та капіталу.

3. *Єдиний європейський акт (SEA)*. Міжнародна угода, яка модифікувала Римські договори. Договір набув чинності 1 липня 1987 року. Прийняття SEA вплинуло на трансформацію процедур прийняття рішень в громадах, посилення спільного європейського ринку та посилення політичного співробітництва між державами-членами європейських співтовариств. Ключовою зміною на основі SEA стало введення з 1 січня 1993 року внутрішнього ринку Європейського Союзу.

4. *Маастрихтський договір (TEU)*, який набрав чинності 1 листопада 1993 року. Договір про заснування Європейського Союзу. Договір запровадив нові сфери співпраці між державами-членами: спільна зовнішня та безпекова політика, правосуддя та внутрішні справи. Новостворений Європейський Союз складався з Європейського Економічного Співтовариства, Європейського Співтовариства з вугілля та сталі та Європейського Співтовариства з атомної енергії.

5. *Шенгенська угода*, що набрала чинності 26 березня 1995 року. Угода не тільки скасовувала контроль над особами на внутрішніх кордонах країн, які підписали цей документ, а й посилювала їх співпрацю у сфері безпекової політики. Шенгенська угода охоплювала транскор-

донне поліцейське співробітництво між окремими країнами. Завдяки Угоді значно покращився зовнішній контроль на кордоні Шенгенської зони та посилилась співпраця у боротьбі з різними формами злочинності, особливо організованою злочинністю.

6. *Амстердамський договір (1999 р.)*. Цей документ мав на меті регулювання багатьох питань, важливих для функціонування Європейського Союзу, які не були належним чином встановлені в Маастрихтському договорі. Велика увага приділялася захисту цілісності Європейського Союзу, соціальним проблемам, захисту прав людини та боротьбі з дискримінацією, громадянство Європейського Союзу.

7. *Ніццький договір (набрав чинності з 1 лютого 2003 р.)*. Через те, що масштаби змін, внесені Амстердамським Договором, були недостатніми для планованого розширення Європейського Союзу, було необхідно скликати чергове засідання на вищому рівні країн-членів Співтовариства для підготовки організації до роботи в умовах різко збільшилася кількість членів. Під час обговорення на Міжурядовій конференції в Ніцці було прийнято історичне рішення для Європейського Союзу щодо приєднання до Співтовариства молодих демократій Центральної та Східної Європи. Європейський Союз буде вперше розширено до 12 нових країн (Польща, Литва, Латвія, Естонія, Чехія, Словаччина, Угорщина, Словенія, Мальта та Кіпр (за винятком турецької частини), Румунії та Болгарії). Відповідно до положень Договору, Європейська комісія повинна складатися з ряду комісарів, що відповідають кількості держав-членів Співтовариства. Договір посилив позицію Президента Європейської Комісії та реформував судову систему Європейських Співтовариств.

8. *Лісабонська угода*, яка було підписана 13 грудня 2007 р., мала на меті замінити Європейську Конституцію. Основні положення угоди спрямовані на посилення внутрішньої інтеграції ЄС шляхом розширення інституціональної основи. В рамках угоди запроваджено нові керівні посади – Президент Європейської Ради та Високий представник з питань закордонних справ і безпекової політики, а також утворено новий орган – Європейська служба зовнішньої діяльності.

Нас сьогодні, інтеграційні процеси в європейському регіоні визначають діяльність в рамках стратегій, які спільно розроблені та прийняті всіма країнами ЄС. Основною метою даних стратегій є створення в Європейському Союзі найбільш конкурентоспроможної та динамічної економіки, яка буде функціонувати на інноваційних знаннях. Разом з тим, мова йде про забезпечення найвищої соціальної єдності в межах європейського співтовариства. Ці стратегії визначають численні скоординовані дії щодо розвитку та використання науково-дослідницького

потенціалу громади, який має стати головним імпульсом модернізованої економіки ЄС. Реалізація нових стратегій має особливе значення в умовах труднощів, спричинених світовою фінансовою кризою та проблемами, пов'язаними з функціонуванням єврозони. Криза виявила слабкі місця економіки ЄС та привернула увагу до перешкод для розвитку європейської спільноти в умовах глобалізації та дефіциту природних ресурсів. Європейська комісія визнала, що сучасні проблеми розвитку Союзу можуть подолати лише радикальні зміни, засновані на створенні інноваційної, екологічної та суспільної економіки.

УДК 2–157+94](=221.16:477.7)«–07/.–03»

Г. С. Лозко

СКІФСЬКИЙ ПАНТЕОН: «СІМ БОГІВ» ЧИ БІЛЬШЕ?

Серед істориків та релігієзнавців усталилася думка про скіфський пантеон із семи Богів, яка спирається переважно на текст Геродота з книги «Мельпомена»: «Богів вони шанують лише таких: найбільше за всіх – Гестію, потім Зевса і Гею, яку вважають за дружину Зевса. Після цих – Аполлона, Афродіту, (Геракла) і Арея. Цих Богів шанують усі скіфи, а ті, що називають їх царськими скіфами, приносять жертви й Посейдонові. Скіфською мовою Гестія називається *Табіті* (Ταβίτι), Зевс дуже правильно на мою думку, називається *Панай* (Πανατος), Гея називається *Ані* (Ανί), Аполлон – *Ойтосір* (Οιτόσυρος або Γοιτόσυρος), Афродіта Уранія – *Аргімаса* (Αργίμσα або Αρτίμσα), а Посейдон – *Татімаса* (Θαύτισαδάς). Статуй, жертовників і храмів вони за звичаєм не споруджували, за винятком *Арея*: для нього вони це роблять» [1, кн. IV, с. 59].

Ми вже звертали увагу на те, що в українському перекладі праці Геродота А. Білецького, вказано, що «сьомий» Бог – Посейдон, а Геракла варто ототожнювати з культурним героєм скіфів Таргітаєм [2, с. 88–89]. Однак у грецькому оригіналі Геракл входить до пантеону в загальному переліку Богів. Отже він є вже «восьмим» (Богом?), що руйнує усталений в історії релігій погляд, який найбільше поширився завдяки праці осетинського дослідника В. Абаєва [3]. Геродот називає імена скіфських Богів двічі, перший раз він подав їх перелік під грецькими іменами (серед яких є й Геракл), і вдруге грецькі Боги ідентифіковано з їхніми скіфськими іменами – їх сім, причому вже Геракл до цього переліку не включений. Не подано й скіфського відповідника

імені Арєя (Ареса), що може вказувати на те, що це ім'я було спільне для греків і скіфів.

Але крім відомих з повідомлення Геродота, існували й інші Боги, яким поклонялися різні племена, названі загальним етнонімом скіфи. Зокрема, привертає увагу *Маспала* – Богиня місяця, яку згадує античний лексикограф V ст. Гесихій [4]. Етимологія імені доволі ясна: санскритське *Mas* та іранське *Mah* – місяць, грецьке *Μέσπλη/ Μέσπελλη* – місячна. Цікаво, що авестійське *pərənō-māh-* і санскритське *pūrṇa-mās-* означає «повний місяць». Імовірно, Маспала є однією з іпостасей Великої Богині-матері – близькою до ведичної Магадеві, малоазійської Кибели, слов'янської Мокоші (яку ще в киево-руські часи зображували з місяцем на голові). Богиня-покровителька скіфського жіноцтва, родючості та родинного життя. Згадку про мідійське місто зі схожою назвою Меспіла подав античний письменник Ксенофонт у книзі «Анабазис»: «Сюди, кажуть, втекла дружина царя Мідії, коли перси захопили владу у мідійців» [5, с. 105]. Поблизу в цій місцевості згадується й кам'яна піраміда, в якій вірогідно було поховано одного з визначних воєначальників.

Ще одна Богиня, яка не згадується у Геродота, *Дітагойя* – (грец. Διθαγοΐα). Про неї нам відомо з епіграфіки: «За царя тричі <славного> Перісада, сина царя Боспору Перісада, Сенамотіс, дружина Геракліда та донька Скілура, присвятила цей офірний стіл Дітагойї» [6] (вставка в кутових дужках наша – Г. Л.). Етимологія імені Богині прозора через слов'янські відповідники як «дитяча заступниця», «дитяча гоїтелька» (імовірно, «дарувальниця дітей») – отже, життєдайна. До Дітагойї молилися бездітні подружжя за продовження роду, це була справа державної ваги (особливо для царів). Сенамотіс (грец. Σεναμοτίς) сама повідомляє, що вона царівна та дружина боспорського аристократа. Імовірно, ця Богиня-захисниця дітей була тотожна й слов'янським Рожаницям (Ладі і Лелі), культу яких були спільними для народів широкого індоєвропейського простору.

Дуже правдоподібно, що в релігії скіфів, як і взагалі в індоєвропейській міфології, існували цілі класи Богів і Богинь, що уособлювали різноманітних духів природи, як добрих, так і злих. Про існування класу скіфських міфічних істот під назвою *якші* свідчить автентична назва місцевості, де з солоного джерела витікає річка *Yakṣām-pāyah* (Якшампай, або Еksamпай) поблизу р. Гіпаніс – нині р. Мертвовод, притока р. Південного Бугу (Миколаївська обл.). Скіфські якші і якшині бувають як чоловічої, так і жіночої статі, подібні до якшів індуїзму (або слов'янських мавок, русалок). Скіфська назва Еksamпай означає «святищенні шляхи», буквально «шляхи якшів». Імовірно, міфологі-

чна символіка Еksamпаю близька до грецького Стіксу – розділяє два світи: світ живих і світ мертвих, царство духів. Як і в індуїзмі, якші скіфів – це духи дерев, вод, що були хранителями природних скарбів, могли впливати на життя людей.

Висновки. Скіфські племена, які мешкали на території давньої України створили розгалужену пантеїстичну і політеїстичну релігійну систему, що мала розвинуте вчення про багатопроявність божественної сили, яка має багато імен і функцій. У скіфів існували також божественні постаті матріархального культу, які беруть свої витоки ще в періоді Трипільської доби та спільної індоєвропейської духовної спадщини II тис. до н. е. Скіфський пантеон досі недостатньо вивчений і ще потребує релігієзнавчих, лінгвістичних та історичних досліджень. Він не вичерпується лише сімома Богами, відомими з праць Геродота.

Джерела та література:

1. *Геродот. Історії в дев'яти книгах / Геродот. – К., 1993.*
2. *Лозко Г. Боги і народи: етносоціальний вимір / Г. Лозко. – Тернопіль : Мандрівець, 2015.*
3. *Абаєв В. Культ семи Богів у скифов / В. Абаєв // Древний мир.– М., 1962.*
4. *Hesychii. Lexicon, ed. M. / Hesychii Alexandrini. – Schmidt, Jena. Germannus Diffitius, 1867.*
5. *Ксенофонт. Анабазис. Похід 10000 еллінів. – К. : Укр. письмен., 2011.*
6. *Толстиков В. Святилище на акрополе Пантикапея / В. Толстиков // ВДИ –1987. – № 1.*

УДК 94(477.72)«192/193»

Л. С. Мартинова

ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО ПОЛЯКІВ ХЕРСОНЩИНИ (1929–1939 рр.)

Дослідження етнополітичного життя польської групи в УСРР у зазначений період було б однобічним і необ'єктивним, якби окремо не торкнутися її найбільш трагічно-драматичного аспекту – репресій і каральних акцій з боку тоталітарної системи, тих масштабних людських втрат, що зазнали поляки разом із усім населенням республіки. Трагедію українських поляків необхідно розглядати через призму ра-

дикалізації тоталітарної системи та її репресивних інституцій для того, щоб глибше осмислити політичні мотиви, масштаби та наслідки відвертих і замаскованих антипольських дій. Утверджувана монополія більшовиків на політичну владу могла забезпечуватися лише за допомогою надзвичайних карально-репресивних органів [1]. До репресивних акцій безпосередньо чи опосередковано залучалися польські національні інституції, в тому числі Польбюро ЦК КП(б)У. Як доповідав у звіті його керівник В. Скарбек, ще 3 січня 1921 р. було видано секретний циркуляр № 14, згідно з яким губернські та повітові польбюро зобов'язувалися збирати матеріали про будь-які вияви «контрреволюційних елементів» на місцях [2].

Усі репресивно-каральні кампанії, які ініціювалися центром і через систему вертикалі партійно-державних структур і спецслужб, набували загальносоюзних масштабів, так чи інакше відображалися на долі поляків, нерідко навіть ще більшою мірою. «Викриття» так званої «шахтинської справи», носія її політичних ідеалів промпартії дали поштовх пошуку ворогів, шкідників, шпигунів у Харкові, Донецьку, Дніпропетровську, Києві, Одесі, Миколаєві, Херсоні та інших містах, у тому числі в польському середовищі, частина якого не сприймала політику радянської влади або критично ставилася до неї.

При політбюро ЦК КП(б)У було створено спеціальну комісію з розгляду політсправ. У фондах ЦДАГО України згадуються сотні звинувачених осіб у зв'язках із польською розвідкою як поляків, так і представників інших націй. Щодо більшості з них комісія рекомендувала окружним судам застосувати вищу міру «соціального захисту» (розстріл) [3]. Ці та інші заходи репресивного характеру щодо польської людності свідчили про те, що національний фактор у них остаточно посів перше місце. І хоча етнічний чинник маскувався ярликами класового ворога, поляки дедалі більше усвідомлювали антипольський характер репресій, що підштовхувало значні їх верстви знову прагнути виїзду до Польщі. У жовтні 1929 р. до польбюро ЦК КП(б)У надійшла інформація про те, що 350 польських сімей з Одеси, Києва, Херсона та інших міст бажають виїхати до Польщі. У відповідь польбюро зажадало від місцевих структур усіякого стримування процесу еміграції, з'ясування соціального складу та політичного обличчя заявників, активнішого залучення бідняків у колгоспи [4]. Із початку 1930-х років дедалі частіше з'являються заклики до боротьби з націоналістами та фашистами із середовища національних меншин, а на поляків і німців накладається тавро «шкідницьких» націй.

Аналіз численних джерел підводить до висновку, що найпоширенішими мотивами для переслідувань, арештів і судових процесів над

поляками Херсонщини були звинувачення у причетності до Польської військової організації. Участь або зв'язки з ПОВ фактично приписувалися всім, хто був заарештований у різних регіонах України як у 1933–1935 рр., так і в 1937–1939 рр. За підрахунками дослідника М. Шитюка, звинувачення проти поляків на Півдні України протягом 1920–30-х рр. можна поділити на умовні групи: ідеологічну – 37,2 %, диверсійну – 28,3 % і ворожу діяльність у складі організацій – 33,5 % [5]. Сьогоднішня джерельна база не дозволяє остаточно сказати про кількість жертв сталінських репресій серед поляків Півдня України. За даними Всесоюзного перепису населення 1926 р. у Південній Україні проживало 23368 представників польської національності [6, с. 27]. У Херсонській окрузі нараховувалося 4474 поляків, що становило 34,8 % усього населення. Найбільша їх кількість проживала в Чаплинському (1696 чол.), Снігурівському (1366 чол.), Херсонському (490 чол.) районах та в м.Херсон (502 чол.) [7, арк. 133]. Значна частина проживала в Велико-Лепетиському (2871 чол.) та Нижньо-Сірогозькому районах (1362 чол.) тогочасної Мелітопольської округи [8, арк. 5]. Були і змішані національні сільські ради. Зокрема, в Херсонському районі – Цареводар, у Чаплинському районі –Преображенка, Павлівка, Ново-Київка, Григорівка, Білоцерківка. Репресивні заходи не минули жодного селища Херсонщини, де проживали поляки. Контрреволюційну націоналістичну польську організацію, що складалася з 19 чоловік «викрито» 1937 р. в селі Цареводар Херсонського району. Суть звинувачень зводилась до того, що вони начебто проводили контрреволюційну діяльність і намагались «дискредитувати політику радянської держави». Майже всіх звинувачених було засуджено до найвищої міри покарання – розстрілу [9]. Того ж року, але місяцем пізніше в Цареводарі «викрито» ще одну контрреволюційну організацію, члени якої проводили начебто антирадянську агітацію та виказували незадоволення масовими арештами поляків [10].

У 1937 р. у м. Херсон було виявлено контрреволюційну польську організацію, яка на чолі з ксьондзом Адамом Цимерманом проводила контрреволюційну діяльність, але насправді всі люди, які проходили по справі, збиралися разом для обговорення питання про закриття костьолу [11]. У селі Преображенка Чаплинського району в 1937 р. була заарештована колишня вчителька Преображенської польської трудової школи Водзинська Анна Миколаївна, яку засудили до розстрілу за «контрреволюційну діяльність» [12].

Таких прикладів можна навести безліч. Можна з упевненістю говорити, що стосовно поляків, як і українців, сталінське керівництво в 20–30-х рр. ХХ ст. провадило політику відвертого геноциду.

Таким чином цей період, для поляків Херсонщини, як і всього населення України, виявилися трагічними. Без перебільшення можна сказати, що не було жодного польського населеного пункту від містечка до хутора, яких не торкнулася жорстока рука тоталітарного терору, який був спрямований на фізичне нищення польської етнічної групи.

Джерела та література:

1. Білас І. Г. *Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953. Суспільно-політичний і правовий аспект. Автореф. дис.* – Львів, 1994. – С. 4.

2. ЦДАГО України. – Ф. 1, оп. 20, спр. 1542, арк. 2.

3. ЦДАГО України. – Ф. 1, оп. 16, спр. 5, арк. 11, 12, 19, 24, 26, 27, 41, 43, 51, 52, 54 та ін.

4. ЦДАГО України. – Ф. 1, оп. 20, спр. 2930, арк. 11.

5. Шитюк М. М. *Масові репресії проти населення Півдня України в 20–50-ті рр. ХХ ст.* / М. М. Шитюк. – К. : Тетра, 2000. – 550 с.

6. *Всесоюзний перепис населення 1926 року.* – Т. XIV. – М. : ЦСУ СРСР, 1929. – С. 12–36.

7. ДАХО, ф. Р. 2, оп. 1, спр. 979, арк. 133.

8. ДАЗО, ф. Р. 3756, оп. 1, спр. 862, арк. 5.

9. ДАХО, ф. Р. 4033, оп. 4, спр. 133, арк. 202.

10. ДАХО, ф. Р. 4033, оп. 4, спр. 50, арк. 214.

11. ДАХО, ф. Р. 4033, оп. 3, спр. 147, арк. 110.

12. ДАХО, ф. Р. 4033, оп. 4, спр. 158, арк. 80.

УДК 378.147.091.33:811.112.2

Н. В. Мелінчук

ІСТОРІЯ ЦИГАНІСТИКИ ТА РУМУНІСТИКИ В УНІВЕРСИТЕТАХ НІМЕЧЧИНИ (XIX–XXI ст.)

Дослідження румунської літературної мови та романі (циганської румунської мови) розпочалось у Німеччині в 1810 р. Це пов'язано із заснуванням університету у Берліні, а саме: університет ім. Вільгельма Гумбольдта м. Берлін (**Humboldt-Universität zu Berlin**). На той час (XIX ст.) Берлін був столицею Пруссії. Згодом – Берліну надано особливий статус: одночасно він є столицею Федеративної Республіки Німеччини, федеральною землею і столицею федеральної землі Берлін. Вивчення циганістики та румуністики відбувається лише саме в цьому університеті і на сучасному етапі. Румуністика та циганістика є доволі

рідкісними філологічними спеціальностями у контексті романського мовознавства. Наукові розвідки у сучасній вітчизняній історичній та філологічній галузі відсутні. Саме це й обумовило актуальність нашого дослідження. Вивчення культурної спадщини циган та румун посідає чільне місце серед філологів-романістів та істориків-романістів. Тому, циганістика є невід'ємною складовою румуністики. В університеті є навчальні плани, наукові видання з даних наукових фахів.

РУМУНІСТИКА

Станом на вересень 2016 р. спеціальність «Румуністика» представлено в такому університеті Німеччини, а саме:

Університет ім. Вільгельма Гумбольдта м. Берлін (**Humboldt-Universität zu Berlin**) [2]: на філософському факультеті II (**Philosophische Fakultät II**) є інститут романістики (**Institut für Romanistik**) з відділенням румунської (**Abteilung für Rumänisch**).

«**Bertelsmann. Das neue Universallexikon**» («Бертельсманн. Новий універсальний лексикон») тлумачить: «**Rumänien. Amtssprache(n): Rumänisch.**

Bevölkerung: In der Bev. Überwiegend die meist orthodoxen Rumänen bei weitem (90 %); 7 % sind Ungarn, 2 % Roma. 44 % Bev. leben auf dem Lande.

Geschichte: Das Land war einige Jh. v. Chr. von **Dakern** u. **Geten** bewohnt; seit dem 7. Jh. v. Chr. Wurden grch. Kolonien gegr.; 107 n. Chr. Kam es unter röm. Herrschaft (**Dakerkriege**). Ab 271 wurde es von den Wellen der Völkerwanderung erfasst. Seit dem 6. Jh. drangen **Slawen** ein. **Siebenbürgen** geriet unter ung. Einfluss u. wurde 1526 Fürstentum. Im 14. Jh. entstanden die beiden Fürstentümer **Moldau** u. **Walachei**. Sie gerieten im 15. Jh. unter osman. Oberhoheit. Seit 1829 zeitweise russ. Protektorat wurden Moldau u. Walachei 1861 zu einem Staat R. vereinigt (unter Fürst Alexandru Ioan **Cuza**). 1881 erklärte sich R. zum unabhängigen Kgr. Unter **Ferdinand I.** (1914–27) trat R. 1916 an der Seite der Entente in den Krieg ein u. erhielt 1919/20 Bessarabien, die Bukowina u. Siebenbürgen (**Groß-R.**) zugesprochen. 1940 machte sich General I. **Antonescu** zum Staatsführer; den Thron bestieg **Michael I.** R. nahm dt. Seite am 2. Weltkrieg teil. Es verlor 1940 Bessarabien u. die Nordbukowina an die Sowj., den Hauptteil Siebenbürgens an Ungarn, die Süddobrudscha an Bulgarien. 1944 wurde Antonescu gestürzt u. R. geriet unter sowj. Einfluss. Durch die Pariser Friedensverträge erhielt R. N-Siebenbürgen zurück. 1947 wurde R. kommunist. Volksrepublik. Er trat 1949 dem COMECON, 1955 dem Warschauer Pakt bei. Unter N. **Ceausescu** (seit 1965 Generalsekretär der Partei, seit 1967 zugleich Staatsoberhaupt) betrieb R. eine gegenüber der UdSSR relativ eigenständige das Regime einen diktator. Kurs. 1989 kam es zu einer Volkserhebung. Ceausescu wurde gestürzt u. hingerichtet. 1991 trat eine demokrat. Verf. in Kraft. 2004 wurde R. Mitgl. der NATO. Staats-Präs. Ist

seit 2004 T. **Basescu.**, Min.-Präs. Seit 2004 C. **Popescu-Tariceanu.** 2007 erfolgte der Beitritt zur EU» [1, с. 819].

РОМАНИ – ЦИГАНСЬКА РУМУНСЬКА МОВА

Циганська румунська мова (романі) є поширеною на півночі Румунії. Мова романі вивчається в університеті ім. Вільгельма Гумбольдта м. Берлін.

«**Bertelsmann. Das neue Universallexikon**» («Бертельсманн. Новий універсальний лексикон») тлумачить: «**Romani, Romanes, Dialekte der** – Roma; unter dem Einfluss südosteurop. Sprachen aus ind. Sprachen entstanden» [1, с. 809].

«**Roma** [Sg. **Rom**, «Mann»], eig. Name der Zigeuner; er fast überall auf der Erde verbreitetes Volk mit weltweit rd. 12 Mio. Angehörigen, davon 8 Mio. in Europa, die meisten in Osteuropa. Die R. Behielten häufig ihr nomad. Leben in Zelten u. Wagen u. ihr Wandergewerbe als Korbflechter, Kesselflicker, Schausteller u. Wahrsager bei. Nicht zuletzt waren sie deshalb Verfolgungen ausgesetzt; z. Zt. Des nat.-soz. Regimes wurden mindestens 275 000 R. vernichtet. Die R. fühlen sich trotz der Zersplitterung u. vieler Assimilationsversuche als kulturelle Einheit; in Dtl. sind sie seit 1995 als ethn. Minderheit anerkannt» [1, с. 808].

Джерела та література:

1. *Bertelsmann. Das neue Universallexikon.* – Gütersloh / München : Wissen Media Verlag GmbH. – 1055 S.

2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.huberlin.de/> (27 вересня 2016 р.).

УДК 378.147.091.33:811.112.2

Н. В. Мелінчук

ІСТОРІЯ КАТАЛАНІСТИКИ В НІМЕЦЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ (XIX–XXI ст.)

Найпопулярніша спеціальність філологічного спрямування в німецьких університетах – романістика. Однією з найрідкіших спеціальностей у романістиці є каталаністика. Вивчення та викладання якої розпочалось в німецьких університетах у XIX ст. Вже у XXI ст. каталаністику представлено у двох університетах, а саме: університет ім. Вільгельма Гумбольдта м. Берлін (**Humboldt-Universität zu Berlin**, університет засновано 16.08.1809 р., початок занять 10.10.1810 р.) у період Французької революції та «Визвольної» війни (1789–1814 рр.) та уні-

верситет ім. Й. В. Гете м. Франкфурт (**Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main**, 1914 р.) за часів Кайзерівської імперії (1871–1918 рр.).

Романістика вивчає особливості європейських мов та їх діалектів (італійська, іспанська, португальська, французька), займається вивченням мов національних меншин Європи (галісійська, *каталанська*, окситанська, ретороманська, сардська мови). «**Romanische Sprachen, aus dem Vulgärlatein entstandene europäische Sprachen; aufgrund ihres Verwandtschaften in 3 Gruppen eingeteilt; 1. Westromanisch (Span., Port., Katalan., Provençal., Frz., Rätorum.); 2. Ostromanisch (Ital., Dalmatin. [ausgestorben], Rumän.); 3. Zentralromanisch (Sardin)**» [2, с. 809].

Duden тлумачить: «**Romanistik, die; - (Wissenschaft von den romanischen Sprachen u. Literaturen; Wissenschaft vom römischen Recht)**» [3, с. 860]. Науковець, котрий займається дослідженням романської філології називається романіст. «**Romanist, der; -en, en; Romanistin**» [3, с. 860].

Університетські періодичні видання, в яких висвітлено означену проблему та які присвячені, зокрема: *каталаністици* – «**Zeitschrift für Katalanistik**» [4; 5]

«К иберо-романской подгруппе относят три языка: испанский, португальский и каталанский. В каталанском языке выделяют основные диалекты: каталанский, валенсийский и баlearский. Сложность изучения каталанского для целей классификации заключается прежде всего в том, что исторически Каталония была связана с Францией, с Провансом. Каталанский язык, по замечанию исследователей, один из самых «литературных». Научная и художественная литература на каталанском появилась уже с XIII в. под сильным влиянием провансальской литературы. Р. Менендес Пидаль подчеркивает иберо-романский характер каталанского языка, другие (например, Г. Рольфе) считают его диалектом провансальского; часто каталанский называют *lengua-puente*, чтобы подчеркнуть его особый «переходный» характер, как бы связывающий подгруппы иберо- и галло-романскую» [1].

«**Bertelsmann. Das neue Universallexikon**» («Бертельсманн. Новий універсальний лексикон») розкриває зміст термінів, а саме: каталанці (**Katalanen**), Каталанські поля (**Katalaunische Felder**), Каталонія та її історія (**Katalonien. Geschichte**):

«**Katalanen, rom Volksstamm in den span. Ldsch. Katalonien, Valencia u. auf den Balearen, in das frz. Roussillon übergreifend; mit eig. Sprache u. Literatur**» [2, с. 473]. «**Katalaunische Felder, bei Chalons-sur-Marne (Frankreich); Bez. Für den Ort der Hunnenschlacht 451, in der die Römer unter Aetius mit Franken u. Westgoten über die Hunnen unter Attila**

siegten» [2, с. 473]. «*Katalonien, histor. Ldsch. u. Region im NO von Spanien; vorw. Bergland; Anbau von Getreide, Kartoffeln, Wein, Obst u. Gemüse, Viehzucht; bed. Ind.; Tourismus. Geschichte: K. war seit 217 v. Chr. röm. Prov.; 415 drangen die Westgoten, 711 die Araber ein; unter Karl d. Gr. als Spanische Mark in das Frankenreich eingegliedert (778); 1137 gelangte K. durch Heirat an Argon; nach Abschaffung der Monarchie erhielt K. 1931–36 weit gehende Autonomie; 1977 neues Autonomiestatut*» [2, с. 473].

На сьогодні (станом на грудень 2016 р.), спеціальність «Каталаністика» представлено в таких університетах Німеччини, а саме:

- Університет ім. Вільгельма Гумбольдта м. Берлін (**Humboldt-Universität zu Berlin**) [6]: на філософському факультеті II (**Philosophische Fakultät II**) є інститут романістики (**Institut für Romanistik**) з відділенням каталаністики (**Abteilung für Katalanistik**). Також в університеті друком виходить «Журнал з каталаністики» («**Zeitschrift für Katalanistik**»).

- Університет ім. Йоганна Вольфганга Гете м. Франкфурт (**Johann Wolfgang Goethe-Universität Frankfurt am Main**) [7]: за фахом 10 «Новітні філології» (**Fachbereich 10 «Neuere Philologien**) є відділення каталаністики (**Abteilung für Katalanistik**). Також в університеті друком виходить «Журнал з каталаністики» («**Zeitschrift für Katalanistik**»), де зазначено, що каталанська мова є мовою національних меншин.

Джерела та література:

1. Григорьев В. П. *История испанского языка / Вадим Павлович Григорьев.* – М. : Едиториал УРСС, 2004. – 176 с. (*История языков народов Европы*). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://jsulib.ru/Lib/Articles/997/355/> (24 вересня 2016 р.).

2. Bertelsmann. *Das neue Universallexikon.* – Gütersloh / München : Wissen Media Verlag GmbH. – 1055 S.

3. Duden. *Die deutsche Rechtschreibung. Das umfassende Standardwerk auf der Grundlage der neuen amtlichen Regeln.* – Bd. 1, 24. Auflage. – Dudenverlag : Mannheim–Leipzig–Wien–Zürich. – 2006. – S. 1216.

4. «*Zeitschrift für Katalanistik*» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www2.uni-frankfurt.de> (28 вересня 2013 р.).

5. «*Zeitschrift für Katalanistik*» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hu-berlin.de/> (27 вересня 2016 р.).

6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.hu-berlin.de/> (27 вересня 2016 р.).

7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uni-frankfurt.de/> (27 вересня 2016 р.).

УДК 327(73+5-12)

І. Є. Підберезних

ПОДІЇ В М'ЯНМІ ЯК ПРИКЛАД «ЕТНІЧНОГО ОЧИЩЕННЯ»

Бірма (так держава називалася до 1989 року) довгий час входила до складу Індії та була Британською колонією. Протягом британського панування рохінджа – етнічні південні індійці – масово переселялися на територію Британської Бірми: британці використовували їх як дешеву робочу силу на рисових полях. Після оголошення незалежності Бірми в 1948 р. почалася демаркація кордонів. І з'ясувалося, що надавати громадянство рохінджа уряд Бірми не збирається.

У 1962 р. в країні встановилася військова диктатура. У 1982 р. був прийнятий закон про громадянство, однак громадянських і політичних прав народу рохінджа так і не надали.

М'янма – складний конгломерат народностей, які об'єднані загальною бірманською історією та державністю з населенням в 55 млн. чоловік, в ній проживає 135 різних етнічних груп, з яких вісім – великі. Всі вони громадяни - крім рохінджа, чисельність яких в М'янмі становить 1–1,2 млн осіб. Мусульмани-рохінджа випадають із цієї системи, і саме в цьому наймовірніше є зерно конфлікту, через яке й помирають і мусульмани, і буддисти.

Ситуація в М'янмі загострилася 25 серпня 2017 р., коли представники угруповання «Армія порятунку рохінджа Аракана» напали на 26 поліцейських постів і армійські бази, відреагувавши таким чином на переслідування представників етнічної групи рохінджа, яка мешкає в штаті Ракхайн (Ракхайнської національної області) на заході країни. У відповідь влада заарештувала сотні представників рохінджа, а також заявили про вбивство приблизно 400 бойовиків. Громадяни утікали в сусідній Бангладеш: біженці заповнили поля, ховалися в саморобних халупах. Вони свідчать про масові вбивства, знищення і підпали сіл, тортурх і зґвалтуваннях, скоєних солдатами в їхніх краях. Влада ж М'янми заперечує геноцид мусульман, звинувачуючи їх в тому, що саме вони спровокували заворушення.

«Армія порятунку рохінджа Аракана» виникла в 1948 р. – практично відразу після оголошення незалежності Бірми. Про цілі цієї організації можна судити по їх прапору, де зображені контури штату Аркан

(так він називався раніше, сучасна назва – Ракхайн) як незалежного від М'янми держави.

Довгий час про «Армію» нічого не було чути, але в 90-х рр. вони знайшли фінансування в Саудівській Аравії, яка дуже співчутливо ставиться до «братів-мусульман» в їх боротьбі за незалежність. Їх тренувальні табори знаходяться за межами країни. Добре навчені та озброєні, вони легко проникають через напівпрозорі кордони і влаштовують різного роду провокації – від нападів на блокпости, до спалювання буддійських сіл. Уряд М'янми не без підстав вважає цю організацію терористичною.

Тим часом, це вже далеко не перший інцидент на міжетнічному ґрунті в цій країні. У 2012 р. навіть оголошувався надзвичайний стан, після того як в згаданому штаті Ракхайн розгорівся конфлікт між буддистами і мусульманами. Рохінджа тоді втікали в Таїланд, проте інцидент на цьому не був вичерпаний, так як в березні наступного року в тому ж штаті були зафіксовані антимусульманські погроми.

Взагалі, ситуація з рохінджа дійшла до того, що його зараз мало не офіційно називають самим переслідуваним народом в світі. Рохінджа вважаються «особами без громадянства»: влада відмовляється визнавати їх в якості однієї з етнічних і релігійних груп, не дивлячись на те, що вони проживають там довгий час. Цей народ не має правового захисту, а обмеження накладаються не тільки на вибір віросповідання, можливість отримання освіти, працевлаштування, але і на свободу пересування і навіть на кількість дітей - їх дозволяється мати не більше одного.

При цьому справжні причини конфлікту сягають корінням в історію ще глибше. Рохінджа вважають себе нащадками арабських торговців, які оселилися тут багато поколінь назад. Сам же термін «рохінджа» походить від однойменної назви військово-політичного руху 1950-х рр., що ставив за мету автономію мусульманського регіону. У 1942 р. відбулася перша бійня між рохінджа і араканцями-буддистами, після чого регіон ставав все більш етнічно поляризованим. Число буддистів, убитих мусульманами, оцінюється в 50 тис. осіб, стверджують історики, десятки тисяч змушені були тікати.

Дійсно, М'янма – країна з переважно буддистським населенням, і нарівні з іншими країнами регіону вона не уникла міжетнічних, міжрелігійних конфліктів. Релігійний конфлікт у західному штаті цієї країни привів до десятку тисяч біженців і кільком сотням загиблих. Після цього в різних країнах світу прокотилася хвиля мітингів мусульман проти безчинств у М'янмі та відсутності належної реакції міжнародного співтовариства.

Мусульманські країни засудили дії військових М'янми, назвавши бойові дії етнічними чистками і навіть – геноцидом. Сусідні Малайзія, Індонезія запропонували притулок рохінджа на своїй землі. Висловилися і США, закликавши зупинити силове вирішення питання в М'янмі.

Більш обережну позицію вибрав Китай, зацікавлений в М'янмі, як в економічному партнері і союзника в субрегіоні. Цілком ймовірно, що Пекін не дозволить ООН ввести відчутні для Нейп'їдо санкції.

У разі, якщо армія продовжить операцію в Аракане – зростання невдоволення в ісламському світі приверне добровольців для війни з буддистами. Загострення ситуації в М'янмі може поставити під удар не тільки рохінджа, але і буддистів в тих країнах, де вони є сусідами з мусульманами – а це країни Індокитаю і навіть Росія.

Розділ 2. Студентські наукові студії

УДК 94:339.923АРА(477.74)«1921/1923»

Л. С. Біліченко

ДІЯЛЬНІСТЬ АРА НА ОДЕЩИНІ (1921–1923 рр.)

Голод – велике лихо, яке спіткало українські землі протягом першої половини ХХ ст. Голод 1921–1923 років не тільки не заперечувався, але й офіційно визнавався радянською владою. Незважаючи на численні публікації тема голоду 1921–1923 років в Україні не втрачає своєї актуальності і в наші дні.

До малодосліджених аспектів даної проблеми відноситься роль міжнародних організацій у допомозі голодуючим. Основною організацією через яку здійснювали доставку та розподіл допомоги голодуючим в Україну була Американська адміністрація допомоги (АРА). На сучасному етапі залишається маловивченим регіональна діяльність АРА. До таких регіонів відноситься і Одещина.

10 січня 1922 р. в Москві підписано угоду між АРА та УСРР про допомогу тим, хто голодував, в Україні [2, с. 179]. Вимоги американців не відрізнялися від тих, які пред'являлися іншим країнам-одержувачам в Європі: вантажі будуть доставлені до морських портів РСФРР. Місцева влада сплачує всі витрати всередині країни: розвантаження, зберігання вантажів, послуги транспорту, утримання приміщень, платня персоналу (який АРА самостійно обирала з місцевих мешканців), зв'язок. АРА зобов'язувалася бути поза політикою, її головне завдання – годувати населення.

Допомога почала надходити вже з 1 вересня 1921 р. Першими, хто привернув увагу АРА до південноукраїнських губерній, стали меноніти, баптисти, лютерани, представники «Джойнт», які тісно контактували з єдиновірцями (передусім, рідними та близькими), що мешкали в Україні. Американці намагалися допомогти своїм рідним харчовими посилками. 20 жовтня 1921 р. у Лондоні АРА підписала з «Джойнт» угоду про спільну роботу на території України. Саме з партією таких відправлень 9 грудня 1921 р. до Одеси приїхав полковник Джон Г. Хайнес як офіційний представник АРА [1, с. 39].

А тим часом ситуація в УСРР погіршувалася. На початку 1922 р., нарешті, голодуючою було оголошено Одещину. Кризова ситуація з голодом, статус портового міста, через яке надходили благодійні вантажі, усе ж сприяли початку допомоги американців тим, хто голодував,

у Причорномор'ї навесні 1922 р. В Одесі починає діяти районний уповноважений АРА. Серед його початкових кроків було створення харчувальних пунктів. Перша дитяча кухня під егідою АРА відкрилася 30 квітня по вул. Дальницькій, 1 на 2800 осіб. На 25 червня діяло 24 дитячі кухні, і протягом наступного тижня очікувалося відкриття ще чотирьох. Крім кухонь, АРА харчувала в червні ще 8346 дітей у 149 інтернатах, пунктах губернського допголу, лікувальних та інших закритих закладах. Їм було видано 377139 раціонів. Крім цього, 2 кухні АРА харчували одеських студентів при політехнічному й медичному інститутах. Тут харчувалися в обід 1714 осіб, які отримали на 28 квітня 47078 раціонів. При цьому студентський раціон складав 2,2 дитячого [3, с. 264].

Видачу в Одесі сухих пайків дорослому населенню АРА розпочала 22 червня. Першими двотижневий пайок отримали 1759 осіб із розрахунку по 1 ф. продуктів на день. Крім цього, було заплановано збільшити кількість тих, хто отримує сухі пайки, до 25 тис. осіб із 1 по 15 липня і до 70 тис. осіб до 15 серпня. На це все американці виділили 2475 тис. фунтів крупи [2, с. 180].

Навесні 1923 р. були підбиті попередні підсумки роботи іноземних організацій допомоги голодівникам в УСРР. АРА набагато перевищила допомогу інших закордонних благодійницьких інституцій. Усього по УСРР за 1922 р. АРА видала 135869880 пайків, а за перші кілька місяців 1923 р. – 44951010 пайків. З початку кампанії по березень 1923 р. АРА надала медикаментів окремим амбулаторіям, лікарням і дитячим будинкам на 4 млн. крб. золотом. Улітку 1923 р. інституції АРА в УСРР припинили свою роботу [2, с. 184].

Таким чином, за допомогою діяльності Американської адміністрації допомоги (АРА), голодуючі, які проживали на території Одещини в період 1921–1923 р. змогли подолати голод і були врятовані від жахливої смерті.

Джерела та література:

1. *Беліков О. Початковий етап діяльності АРА в УСРР (грудень 1921 – січень 1922 рр.): на прикладі Одеської губернії / О. Беліков // Емінак. – 2015. – № 4. – С. 38–44.*

2. *Шевченко С. Діяльність американської адміністрації допомоги в Одеській губернії під час першого радянського голоду / С. Шевченко // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Історичні науки. – 2012. – Вип. 16. – С. 179–186.*

3. Шевченко С. *Проігнорований досвід початку 20-х: діяльність Американської адміністрації допомоги в Одеській губернії* / С. Шевченко // *Держава та армія: [збірник наукових праць]* / відповідальний редактор Л. Дециньський. – Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2003. – С. 262–268.

УДК 94:[37:005.591.4](470+571+477)“18”(043.2)

К. О. Дрозд

ОСВІТНЯ РЕФОРМА ОЛЕКСАНДРА II ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В УКРАЇНІ

В умовах реформування сучасної системи освіти, а також появи різних державних і приватних навчальних закладів, особливий дослідницький інтерес викликає освітня реформа Олександра II, проведена в 1864 р.

Коли на рубежі 1860–70-х рр. серед молоді поширився «нігілізм», консервативний міністр народної освіти граф Д. Толстой схилив Олександра II провести реформу в середній школі. За мету реформи було поставлено зробити акцент не на такі предмети, які розвивають «поверхневе вільнодумство», а на механічне засвоєння точних понять, здатне «підготувати розум і почуття до правильної роботи». Найважливішу роль у школі передбачалося віддавати вивченню стародавніх мов і математики. Гімназійний статут Д. Толстого (1871) запровадив класичну систему навчання. У гуманітарних гімназіях почали викладати у величезному обсязі латинську та грецьку мови, виключаючи природознавство і скоротивши викладання російської мови та літератури. Технічні ж («реальні») гімназії були знижені в ранзі до училищ. Там вводився найширший курс математики і креслення, але скорочувалися години на вивчення природознавства.

Епоха Олександра II ознаменувалася й швидким розвитком жіночої освіти. З кінця 1850-х рр. в Російській імперії почали виникати всестанові жіночі гімназії. Начальник таких гімназій у Санкт-Петербурзі Н. Вишнеградський провів перший досвід організації вищої освіти для жінок, заснувавши «педагогічні жіночі курси» у 1863 р. 1878 р. у місті були відкриті «вищі жіночі курси» передових жінок (т. зв. «Бестужівські») за сприяння професора К. Бестужева-Рюміна. За їх прикладом такі курси було відкрито в інших містах Росії та України [1, с. 35].

При Олександрі II було досягнуто також помітних успіхів у сфері нижчої народної освіти. Окрім церковно-парафіяльних шкіл з'явився новий тип світської початкової школи, яка перейшла до піклування земств. Згідно зі Статутом земських установ, починаючи з 1864 р. земства мали право засновувати початкові школи і дбати про їх матеріальне забезпечення. Проте вони не могли впливати на навчальний процес, навчальну програму та призначення вчителів. На території України, за статистичними даними повітових земств, у 1866 р. нараховувалася 501 школа з 17 088 учнями [2, с. 100]. Хоча в деяких повітах, зокрема, у Бердянському, цей показник становив лише 7 % [3].

Розглядаючи роль українських земств у розвитку народної освіти, С. Русова відзначила особливу роль у цьому процесі Бердянського земства Таврійської губернії: «Найбільш уважно ставився до народної освіти Бердянський повіт, цілком селянський, асигновки на народну освіту в цей час зростали... почалися вони в 1869 р. з 19 тис. крб, піднялись у 1910 р. до 261 500 крб, – з 18 % загального обрахунку до 37,8 %, тоді, як в інших повітах витрати на освіту не піднімалися вище 12–19 %» [4, с. 37].

Результати освітньої реформи Олександра II для України були такі: до 1870 р. початкових шкіл усіх видів було 17,7 тис., в яких навчалася близько 600 тис. учнів; кількість студентів в університетах збільшилася в 1,5 рази. Це було, звичайно, мало, але незрівнянно більше, ніж у дореформений період [4, с. 37].

Отже, освітня реформа Олександра II викликала суспільний і культурний підйом в країні і дала змогу надати належну освіту усім станам населення.

Джерела та література:

1. *Богуславский М. В. Реформы российского образования XIX–XX вв. как глобальный проект / М. В. Богуславский // Вопросы образования. – 2006.*
2. *Фальборк Г. Народное образование в России / Г. Фальборк, В. Чарнолусский. – СПб.: Изд. О. Н. Поповой, 1920.*
3. *Сборник постановлений Бердянского уездного земского собрания с 1866 г. по 1908 г. – М. : Тип. Н. Л. Казецкого, 1910. – Т. 2. – 980 с.*
4. *Русова С. Українські земства в справі заведення народної освіти / С. Русова // Світло. – 1911. – Листопад.*

АЛЬТЕРНАТИВНА ІСТОРІЯ – МЕТАЖАНР

Альтернативна історія – історико-культурний напрям студій з історіографії, культурології, генології, феноменології, які за основу дослідження приймають багатовимірність історичного часу. В дискурсі літератури термін має значення метажанру [1, с. 70].

У книзі «Fiction i non fiction у літературі: проблеми теорії та історії» О. Галич подає розуміння поняття метажанру – «це таке синтетичне міжродове й суміжне утворення, що має ознаки всіх трьох літературних родів, а також дотичних до них жанрів науки чи мистецтва, об'єднаних за певною ознакою» [3, с. 295]. Це визначення, на нашу думку, є найбільш вдалим і узагальнюючим.

Т. Бовсунівська у праці «Основи теорії літературних жанрів» виділила основні відмінності жанру від метажанру: «По-перше, метажанр більше жанру за обсягом: оскільки метажанр не має родової належності, поєднуючи у своїй структурі всі відомі роди літератури, то це значно збільшує його можливості щодо нарощування обсягу, він завжди перевершує жанр за кількістю охоплених літературних явищ; по-друге, метажанр має позародову спрямованість, у той час коли жанр більше залежить від родової визначеності; позародова спрямованість метажанру ускладнюється ще й тим, що він може з легкістю приймати жанри не тільки різних родів літератури, а й жанри різних видів мистецтва; по-третє, метажанр порушує часопросторові закономірності, виводить на нову систему координат, жанр же більш традиційний у цьому плані, більш залежний від усталеної хронотопізації; по-четверте, метажанр існує на межі видів мистецтва, що для жанру не обов'язково; метажанр у цьому сенсі – синтетичне утворення; по-п'яте, метажанр тяжіє до синкретичності, міждисциплінарності, його канон має синтетичне значення; по-шосте, жанр виступає на поверхню у певну епоху літератури та із занепадом цієї епохи переходить на периферію культури, у той час як метажанр живе набагато менше, оскільки його поява є наслідком укорінення у конкретний тип культури; по-сьоме, жанр і метажанр мають різну структурно-семантичну природу» [2, с. 11].

Спираючись на визначення метажанру за О. Галичем та на ознаки відмінності жанру та метажанру, які запропонувала Т. Бовсунівська, а також на дослідження А. Аністраненко та О. Поліщук, вважаємо, що альтернативна історія – це метажанр.

Альтернативна історія – це міждисциплінарне та метажанрове утворення. Вона не має родової належності, оскільки її художні твори є представниками усієї структури родів літератури [4, с. 18].

Таким чином, альтернативна історія – це метажанрове утворення. В художній альтернативістиці поєднані ознаки різних родів літератури, що дає змогу альтернативній історії як метажанру постійно збільшувати у своїх межах можливості виникнення нових різновидів жанрових утворень. Звернення письменників до історичних подій і фактів є зовсім не новим, а навіть більше – традиційним. Історична тематика присутня у всіх жанрах літератури різних поколінь та епох. Проте лише зі зміною світоглядної позиції людства з класичної на постмодерністську, зі зміною ставлення до ролі людини в історії чи поза нею погляди на історію, а насамперед на її значення і можливості в літературі, культивуються і набирають рис її альтернативного існування поза часом і простором.

Джерела та література:

1. *Аністратенко А. Сучасний стан розроблення і вивчення альтернативної історії як метажанру / Антоніна Аністратенко // Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. Спільний українсько-румунський науковий журнал. – 2015. – № 3 (7). – С. 70–77.*

2. *Бовсунівська Т. В. Основи теорії літературних жанрів / Т. В. Бовсунівська. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2008. – 519 с.*

3. *Галич О. А. Fiction і non fiction у літературі: проблеми теорії та історії / О. А. Галич. – Луганськ : СПД Резніков В. С., 2013. – 368 с.*

4. *Поліщук О. Л. Альтернативна історія в новітньому літературному процесі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філологічних наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / Ольга Леонідівна Поліщук. – Миколаїв, 2016. – 21 с.*

УДК 94:327.5(564.3)

О. С. Крамаренко

МИРОТВОРЦІ ООН У КІПРСЬКОМУ КОНФЛІКТІ

З 60-х рр. ХХ ст. острів Кіпр залишається осередком напруженості, а тривалий конфлікт так і не був залагоджений. Острів залишається розділеним на дві частини, так само як і Нікосія – остання столиця розділена навпіл.

Острівська республіка Кіпр отримала незалежність від Великої Британії в 1960 р. На той час населення, що проживало на острові, становило близько 77 % громадян грецького етнічного походження та близько 18 % турецького етнічного походження. За період незалежності Конституція республіки визначила розподіл владних повноважень між двома основними групами. Проте в той період дві основні громади прагнули до різного майбутнього на Кіпрі: більшість грецьких кіпріотів виступали за союз всього острова з Грецією («енозис»), тоді як кіпріоти-турки вважали за краще поділ острова («таксим») або об'єднання зони проживання кіпріотів-турків із Туреччиною [2, с. 91].

Кіпр як стабільна нова республіка проіснував з 1960 до 1963 рр. Після того, як президент (і грецький православний архієпископ) Макарій III у 1963 р. запропонував конституційні зміни, в яких переваги мали кіпрські грецькі спільноти, відносини між двома громадами погіршились, а кіпріоти-турки дедалі більше почали консолідуватися в анклавів у великих містах для безпеки. У 1964 р. кіпріоти-турки вийшли з більшості національних інституцій і почали запроваджувати власні адміністрації. Міжнародне насильство відбулося між 1963 та 1964 рр. і знову в 1967 р. В обох випадках зовнішнє посередництво та тиск (зокрема, посередництво Сполучених Штатів Америки) було направлено на запобігання турецькій військовій інтервенції від імені турків-кіпріотів [1].

4 березня 1964 р. Організація Об'єднаних Націй санкціонувала введення на Кіпр Миротворчих сил ООН (UNFICYP) для контролю над насильством і посередництва між двома громадами. Місія, запроваджена з 27 березня 1964 р. і до сьогодні виконує свої обов'язки. За відсутності політичного врегулювання кіпрської проблеми, UNFICYP залишається на острові, щоб контролювати лінії припинення вогню, підтримувати буферну зону, здійснювати гуманітарну діяльність та підтримувати діяльність штабу Миротворчих сил ООН на Кіпрі.

У 1974 р. військова хунта в Афінах підтримала переворот проти президента Макаріоса, замінивши його більш суворим прихильником енозису. У липні цього року Туреччина, посилавчись на Гарантійний договір 1960 р. як правову основу своїх дій, розгорнула військові сили в двох окремих місцях на острові і до 25 серпня 1974 р. взяла під контроль його третину. Після того, як конфлікт вшухнув і вдалося посилити мир, турецькі кіпріоти підігрівали конфлікт, який дозволив би двом спільнотам розділити острів на дві суверенні держави або два вільні суб'єкти конфедерації [4].

1975 р. Кіпр був остаточно поділений на південну грецьку частину та північну – турецьку. Під контролем миротворців ООН здійснено взаємне переселення греко-кіпріотів та турків-кіпріотів. Сторони конфлікту поділили т. зв. зеленою лінією – буферною зоною ООН. Країна

була пронизана кордоном, що створив фізичний та соціальний бар'єр між грецькою та турецькою громадами.

У 1983 р. лідер кіпріотів-турків Рауф Денкташ оголосив «Турецьку республіку Північного Кіпру» (TRNC) – рух, який деякі вважали односторонньою декларацією про незалежність. У той час Денкташ стверджував, що створення незалежної держави було необхідною передумовою для федерації з кіпріотами-греками [3, с. 4].

Багатовіковий контроль Кіпру османами створив особливо складну етнічно-релігійну картину острова. Процес розвитку національної самосвідомості, що проходив у греко-кіпрській громаді з випередженням, у порівнянні з турками-кіпріотами, закріпив формування різних ідентичностей. Наростання етнічних рухів поступово перейшло у відкрите протистояння, яке не вдалося припинити переговорами чи введенням миротворчого контингенту. Питання про налагодження діалогу між розділеними частинами Кіпру продовжує турбувати міжнародну громадськість, а проекти проведення переговорів та можливого об'єднання острова розробляються міжнародними організаціями.

Джерела та література:

1. Рахманний О. Кіпрсько-турецький конфлікт та стосунки Туреччини з НАТО та ЄС / О. Рахманний [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.global-analyt.com>.

2. Kyris G. *The European Union and the Cyprus problem: a story of limited impetus* / G. Kyris // *Eastern Journal of European Studies*. – 2012. – № 3. – P. 87–99.

3. Morelli V. *Cyprus: Reunification Proving Elusive* / V. Morelli. – Washington D. C.: *Congressional Research Service*, 2017. – 37 p.

4. *United Nations Peacekeeping Force in Cyprus Background* // *Official Website of United Nations* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unprof_b.html.

УДК 94:[323.281:2-725](043,2)«19»(477.73)

С. Ю. Незнаюк

РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ДУХОВЕНСТВА НА ТЕРИТОРІЇ МИКОЛАЇВЩИНИ В ХХ ст.

У своїй праці «До критики гегелівської філософії права» К. Маркс назвав релігію «Опіумом для народу» (нім. «Opium des Volkes»), поді-

бне порівняння, було використано і багатьма іншими авторами, але саме праця основоположника марксизму, в подальшому стала обґрунтуванням вбивств, вандалізму та культурного приниження релігії як такої та всіх релігійних конфесій в цілому на території СРСР.

Культурна спадщина, частиною якої з часів хрещення Русі стала церква, була знищена, а всі її розповсюджувачі були піддані тортурам і приниженню. Боротьба з церквою як організацією мала ряд причин, основними з яких слід назвати не входження віри в доктрину життя майбутньої комуністичної держави та банальне бажання нажитися на церковному майні, яке в масштабах країни мало чималу вартість.

Репресії священнослужителів охопили і Миколаївську область. Немає жодної територіальної общини, жодного району, де не можна було б знайти руїни, що колись були культурними центрами, храми, будівлі, які за радянських часів змінювали власне призначення, або могили, в яких лежать кістки знищених представників духовенства та їх сімей. Мільйони церковних реліквій були переплавлені або передані на господарські потреби держави, повністю підрахувати збитки завдані релігійним геноцидом неможливо навіть зараз.

Інформацію про поступове знищення церкви зараз можна знайти або в архівах, або в пам'яті осіб, які безпосередньо спостерігали знищення церков. Так стало відомо, що відомим знищеним храмом на Миколаївщині став саме Адміралтейський Собор міста Миколаєва, який раніше розміщувався на сучасній Соборній площі. Єдине, що зараз нагадує про те – це старе планування площі та оновлене вікно для ікони, що залишилось частиною кладки.

Подібна доля спіткала і інші храми Миколаєва, їх приміщення передавались під потреби підприємств та фабрик. Так, наприклад, після перебудови стала клубом для працівників заводу ім. 61 Комунара церква 58-го Празького полку, на території якої нині розміщений ЧНУ ім. Петра Могили. Великі храми області, що являли собою не тільки культурні споруди, а й пам'ятки архітектури перетворились на сховища для зерна та реманенту колгоспів, як наприклад Свято-Пелагеївський жіночий монастир та Храм Димитрія Солунського на території Новобузького району.

Шляхом відправки агентів, які мали дискредитувати церкву в очах простих громадян, підірвалася довіра до церкви, як духовного осередку та організації, що мало викликати народне невдоволення, яке б призвело до закриття церков, адже в 20-х рр. діяв закон, що проголошував перехід будівель, що мали духовне призначення в господарське лише за бажанням більшості жителів громади.

Слід зазначити, що повне винищення церкви проводилось лише до Другої світової війни, після неї мали місце лише бюрократичні засоби стримування розвитку церковних епархій Миколаєва та області. Церква як інструмент об'єднання слов'янських народів почала використовуватись вже з 40–50 рр. XX ст., хоча і офіційна релігійність людей певним чином каралася.

Джерела та література:

1. Дулуман Є. Християнство як світова релігія / Є. Дулуман // *Людина і світ*. – 1993. – № 2–3.
2. Огієнко І. І. *Українська церква: Нариси з історії Української Православної Церкви: У 2-х тт.* – К. : Україна, 1993. – 284 с.
3. *Храми України: Альбом / Вступна стаття, коментарі та упорядкування Л. Прибеси.* – К. : Мистецтво, 2000. – 296 с.
4. Федорів Ю. *Історія Церкви в Україні* Ю. Федорів. – Львів : Свічадо. – 2007.

УДК 94:257.2(043.2)«.../08»(=16)

М. В. Нестерова

СВЯЩЕННІ МІСЦЯ СЛОВ'ЯН-ЯЗИЧНИКІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Багатогранності язичницького світогляду, сформованого з нашарувань багатьох епох, відповідало різноманіття форм культу і місць звернення до потойбічних сил, які народилися в свідомості стародавньої людини. Моління про врожай, різні заклиральні дії, звернення до сил природи і до духів добра і зла, повсюдно розсіяним в природі, вироблялися теж повсюдно: пунктом звернення до цих сил і складення ним жертв («треб») могло бути і окреме житло, і середина площа селища, і ключ–джерело, і луг за околицею, і берег річки, і лісова галявина, і оброблена хліборобами нива – «життя» [1, с. 85].

Одні ритуальні дії не вимагали майже ніякого реквізиту, крім вінка з квітів, щойно зірваної гілки берези або розведеного на березі багаття. Такі хороводи, ігри, танці, різко осуджені церквою. Природно, що від цього розряду язичницьких ігрищ не має ніяких справжніх археологічних слідів і ми можемо компенсувати їх відсутність тільки зверненням до етнографії. Для іншого виду ритуальних дій були потрібні ті чи інші споруди, то тимчасові на одне свято, то постійні «капища», «ку-

мирні жертви» забезпечені дерев'яними або кам'яними зображеннями слов'янських язичницьких божеств.

Різні були і радіуси тяжіння ритуальних пунктів: одні обряди, замикалися тільки всередині будинку і садиби однієї сім'ї, інші збирали на «бенкети жертву» всіх чоловіків села в загально сільські «Контіні» (від КАТ'-кут), а жінок в «бесіду». Були й такі святилища, до яких стягувалися люди на «подія» (на спільне перебування «подія») з усього племені або навіть з кількох сусідніх дружніх племен. Такі особливо шановані ритуальні пункти проіснували кілька тисяч років і врешті-решт були сприйняті церквою (як православної, так і католицької) з метою використання давньої традиції релігійних молінь в даному місці [2, с. 180].

Все це різноманіття і багатшаровість місць язичницького культу простежується з найдавніших праслов'янських часів. Західнослов'янський матеріал дає нам зразки значних культових місць, що мали загально племінне значення. Такі, наприклад, святилище Лади і Лелі в Сандомирській горах, священна гора Собутка (від «собрание») в Сілезії і величезна, огорожене кам'яним валом святилище під відкритим небом на вершині гори Радуні (поблизу Собутки), яке вміщувало кілька тисяч тих, хто молиться. Датуються ці грандіозні «требища» (місця для здійснення треб) початком I тисячоліття до н. е., але вчинення язичницьких обрядів там тривало, незважаючи на побудовані церкви і монастирі, аж до XV ст. н. е., протягом двох з половиною тисяч років від часу їх виникнення як язичницьких сакральних центрів.

Багато язичницьких обрядів проводилося не лише одночасно у всіх будинках слов'янського села, але і мали громадську форму, коли всі мешканці селища залишали всі свої сімейні хорони і брали участь у загально сільському ритуальному дійстві. Також дійство проводилося і на священних горах. Але слід зазначити, що археологічно ще не обстежено всі гори і пагорби, що носять сакральну назву, тому чітко визначати хронологічні межі язичництва від початку нашої ери і до запровадження християнства не слід. Адже ніяк не слід нехтувати і тим фактом, що на початку XIX ст. проводилися ігрища (доведено і археологічно і етнографічно) на подібних пагорбах із язичницькими найменуваннями.

Отже, язичництво офіційно було знищено із запровадженням християнства Володимиром 988 року. Але за даними наукових досліджень воно продовжувало існувати ще довгий період.

Джерела та література:

1. Тимошук Б. О. *Слов'яни Північної Буковини V–IX ст.* / Б. О. Тимошук. – К., 1976. – С. 84–96.
2. Тимошук Б. А. *Славянские святилища на Среднем Днестре и в бассейне Прута* / Б. А. Тимошук, И. П. Русанова // *СА.* – 1983. – № 4. – С. 170–172.

УДК 94:323.27(477)

Т. Е. Олексюк

РЕВОЛЮЦІЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ: СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ НА ФОНІ МИНУЛОГО

Революція – не лише швидка радикальна зміна усієї системи, якщо ми говоримо про держави і народи. Цим словом можна визначити ще миттєво розповсюджуваний вірус, який вбиває індивідуальну свідомість та вмикає колективну, мета такого явища – зруйнувати старий лад, не завжди маючи «план Б», та не шкодуючи «людських ресурсів», адже ресурси для того й існують, щоб їх використовувати для «великих цілей».

9 січня, 1905 рік. Жорстокий розстріл мирних демонстрантів царським указом у Санкт-Петербурзі, який увійшов в історію як «кривава неділя». 1200 загиблих [1]. Вірус прокотився далі, Україна в справі. Тисячі людських життів покладено на вівтар за проблиск надії на свободу та достойне життя.

Українська революція 1917–1921 рр. Почали діяти українські органи влади, політичні партії, громадські інституції, відроджувалась культура, проголошувався акт злуки, але в кінченому рахунку до середини 1920-х рр. усі землі сучасної України опинилися під владою чотирьох держав [2]. Ще один трагічний досвід з втратою «людських ресурсів» на цей раз за єдність території країни.

Помаранчева революція 2004 року. Політики не змогли домовитись, хто з них стане президентом і вирішили питання «народним способом», провокуючи українців вийти на вулицю з виступом проти корупції, фальсифікації виборів та діючої влади. Як результат, кудись поділась корупція? Вибори проходять 100-відсотково демократично та без підтасовки? Ні. Політична верхівка просто трошки скористалася

своїм народом, в принципі, як завжди, налаштувавши людей проти людей.

Революція гідності 2013–2014 рр. Народові набридло панування, знову ж таки, корупції, хабарництва та постійної всеохоплюючої кризи, – невдоволення через край, – треба виходити на вулицю, прийшла пора владу ставити на місце. А що ж може бути кращим плацдармом для маніпулювання, як не натовп, у якого знову та ж проблема – колективне мислення, а, точніше, – його відсутність. А щоб краще й довше «стояли», треба було небагато – лише забезпечити народ їжею, гарячими напоями та деякими іншими атрибутами мінімального комфорту при перебуванні на вулиці. Заплатили дорого. Небесна Сотня – занадто коштовна ціна за продовження тієї ж корупції, маніпулювання владної верхівки та війни політиків руками простих людей.

Але, як говорив Сократ, кожен народ заслуговує свого правителя. Являється революція способом кардинальних змін чи вдалою нагодою влади маніпулювати, історія наглядно показала. То хто ж зумовлює спіралевидність останньої? Що є причиною повторення помилок минулого та чи можливо їх уникнути? А найголовніше, чи можна поставити знак рівності між досягнутим та втраченим під час революцій?

Джерела та література:

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zno.academia.in.ua/mod/book/view.php?id=3515>.

2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.memory.gov.ua/page/ukrainska-revolutsiya-1917-21>.

УДК 355.424.5(043.2)

О. І. Олійник

БРОНЕТРАНСПОРТЕРИ – ВАЖЛИВА ЛАНКА У БОЙОВОМУ АРСЕНАЛІ СУЧАСНОЇ АРМІЇ

З тих пір, як людство почало воювати, люди намагалися захистити себе і свої засоби пересування. В античності на бойові колісниці встановлювали щити. Уразливі місця бойових слонів перської армії так само були захищені. Близько десяти років тому на археологічних розкопках в Монголії був знайдений броньований візок, що належав, ймовірно, Чингізхану. За сучасними мірками його броня досить тонка, але

стріли і списи він витримував чудово. В середні віки солдати і наїзники захищали залізним панциром не тільки себе, але і своїх коней.

З початком Першої світової війни, військам потрібна була легко броньована техніка, в зв'язку з тим, що більшість атак піхоти захлиналися в кулеметних чергах. Саме для підтримки піхоти і створювалася перша бронетехніка. Бронезахист техніки тих років був розрахований на стрілецьку зброю. Колісні броньовики створювались на базах легкових і вантажних автомобілів, тому мали досить непогані характеристики. Гусеничні броньовики (предки танків і БМП) проектувалися і створювалися практично з нуля, і часто за своїми характеристиками поступалися колісним машинам (деякі моделі мали опорні катки, виконані з дерева).

Після закінчення Другої світової війни світові конструктори активно заходилися створювати різні види колісної та гусеничної бронетехніки призначеної для перевезення і прикриття піхоти, мінометних і артилерійських розрахунків, військ зв'язку і забезпечення [1].

Галузь броньовиків є однією з основних галузей українського та світового військово-промислового комплексу. Вивчення легких броньових машин є досить необхідною деталлю військової історії через те, що вони застосовуються практично у кожному військовому конфлікті. Так чи не втратили БТР своє значення, і чи варто їх взагалі випускати? Звичайно, треба. Про те, що БТР потрібні армії, говорить і те, що у військах як нашої, так і багатьох зарубіжних країн на озброєнні є велика кількість БТР, і продовжується розробка нових зразків цього виду машин. Саме тому дослідження БТР необхідне при вивченні військової справи, а також при різних інших випадках, пов'язаних із військовими машинами.

В умовах сучасної війни, вимоги до озброєння, захисту і маневрності бронетранспортерів та іншої бронетехніки постійно зростають. Проте українські конструктори, незважаючи на скрутне становище, створюють зразки техніки, які повністю задовольняють ці умови. І прикладом тому можуть служити, створені недавно, БТР-80А і БТР-90. За кордоном техніку цього класу з аналогічними показниками до сих пір не створено [2].

Застосування БТР-ів в ХХІ ст. та їх поступова модифікація («БТР-3», «БТР-4», «БТР-70 Кобра-К», «БТР-80-УП» та ін.) наочно показують необхідність у розробці нових компонентів для бронетранспортерів. Новітні технології впроваджуються і у військову техніку, що згодом стає вирішальним чинником у досягненнях стратегічних завдань та цілей під час виконання своїх безпосередніх обов'язків,

тому бронетранспортери залишаються важливою ланкою в устаткуванні багатьох армій світу.

Джерела та література:

1. Веретенников А. Развитие украинской бронетехники за последние 20 лет (1992–2011 г.г.) / А. Веретенников // *Інтегровані технології та енергозбереження*. – 2012. – Вип. 4. – С. 124.

2. Оплот Українського Бронетанкобудування // *Вісник НАН України*. – 2014. – № 11. – С. 5–6.

УДК 94:336.74(477)«1918»

А. О. Погановський

ГРОШІ УКРАЇНИ ДОБИ ГЕТЬМАНАТУ(1918 р.)

29 квітня 1918 р., Після активного втручання австро-німецьких окупаційних сил, уряд УНР – Центральна Рада було розпущено, Українську державу очолив гетьман П. Скоропадський, колишній царський генерал, нащадок стародавнього козацького роду Скоропадських.

У той час відбулася певна стабілізація грошової системи України, яка могла задовольнити державні та економічні потреби.

У часи Гетьманату відновлювалась розбалансована фінансово-кредитна система України. Вдалось створити державний бюджет. Законом від 9 травня 1918 р. в Українській державі відновлювалась національна грошова одиниця – карбованець, стабільність якого зміцнювалась. Карбованець поділявся на 200 шагів. Він забезпечувався природними багатствами України. У гетьманській державі допускався неконтрольований обіг російських рублів і «керенок», німецьких марок й австро-угорських крон.

У час Гетьманату було встановлено високий курс обміну гривні. Для прикладу:

1 український карбованець = 0,5 золотого франка;

1 гривня = 1 австро-угорській кроні;

1 гривня = 1,33 німецької марки.

10 серпня 1918 р. було утворено Український державний банк. Уряд П. Скоропадського продовжив щойно розпочату Центральною Радою емісію гривень [3, с. 101].

Протягом 1918 р. в Берліні за ескізами українських художників було видруковано грошові знаки вартістю 2, 10, 100, 500 гривень.

Автор ескізу 2 гривень – В. Кричевський. Ескіз виконаний у сучасному стилі. Вексель прикрашений досить простим геометричним орнаментом. Образ коренів дерева на звороті символізує давні історичні корені українського народу. Вбудований тризуб дещо відрізняється від тризуба Г. Нарбута [1]. Цей тризуб – це сокіл у польоті, який символізує мужність українців.

На 10 гривнях, виконаних за малюнком художника Г. Нарбута, передня частина складалася з орнаментальної рами, герба та шрифту. Каркас взято з відомої гравюри XVII ст. «Планування Києва» Атанасія Кальфновського. Всі тексти зроблені з кращих зразків українських стародруків. Фахівці вважають, що шрифт тексту в цій записці взятий з Пересопницького Євангелія – пам'ятки мистецтва XVI ст. На зворотному боці – уривки з закону УНР, широкий орнаментований каркас і оригінальне число «10», складене з квітів і листя [1].

Найціннішою з погляду мистецтва є купюра в 100 гривень. На лицьовому боці під написом «Українська Народна Республіка» впадає в око, насамперед, овальний вінок з квітів і плодів, що ростуть в Україні, з тризубом у центрі. Обабіч купюри: зліва – селянка в національному вбранні зі снопом пшениці й серпом у руці, яка символізує українське селянство. Обличчям вона нагадує Лесю Українку; справа – чоловік у фартусі поверх українського селянського одягу, що спирається на молот, обвитий лавром (символізує робітництво). Обличчя – відомого українського філософа Григорія Сковороди. Зворотний бік знака прикрашають дві колони, поверх яких розміщені стилізовані квіти. У центрі – лавровий вінок, у середині якого – тризуб. Справа і зліва в розетках – число «100», нижче – текст закону. Поле біле, сіткою бузкового кольору. Цей білет – найкращий у серії грошей Г. Нарбута [1].

500 гривень, виготовлені за проектом Нарбута, містять зображення голови жінки з античним профілем у вінку з квітів, що символізує відродження України. Від неї розходяться промені. Обабіч зображено тризуб у пшенично-волошковому та квітково-плодовому вінках. На звороті на тлі тризуба – витяги із закону, інші написи й зображення. Число номіналу виконано тим самим квітковим орнаментом, що й на 10 гривнях [2].

Стиль виконання – так звана українська антика. Зразки тризуба, вміщені на купюрі, характерні для українських вишивок.

У час Гетьманату в обігу перебували також білети Державної Скарбниці номіналами 50, 100, 200, 1000 гривень, на яких містились і відрізні купони, які при потребі відрізалась і використовувались як законний платіжний засіб.

На той час інфляція набула катастрофічних розмірів, і вартість паперових грошей падала. Ось чому уряд гетьмана наказав виготовити якомога більше купюр у 1000 і 2000 гривень. Малюнки цих грошових знаків виконав І. Мозалевський. На них уже була назва «Українська держава» (так при П. Скоропадському називалась Україна).

На білеті у 1000 гривень уміщено старий герб Києва: у центрі – лавровий вінок, запозичений з панегірика 1622 року, присвяченого пам'яті Петра Конашевича-Сагайдачного.

Щодо 2000 гривень, то ця купюра нічим особливим не відрізняється – була дуже схожа до 1000 гривень. Навіть при загальному огляді цих грошових знаків розуміємо, що вони належать одному авторові.

Нові паперові гривні (1000, 2000 гривень) були випущені в обіг 17 жовтня 1918 року – за 59 днів до падіння Гетьманщини [3, с. 101].

Таким чином, у період Гетьманату П. Скороподаського була спроба відновити основну українську грошову одиницю – гривню, один з символів української державності.

Джерела та література:

1. Білецький П. О. *Георгій Іванович Нарбут. Нарис про життя і творчість* / О. П. Білецький. – К., 1959.
2. Гнатишак М. *Державні гроші України 1917–1920 рр.* / М. Гнатишак. – Клівленд, 1974.
3. Дорофєєва Н. В. *З історії грошей України* / Н. В. Дорофєєва, З. М. Комаринська. – Київ–Львів : Львовський банківський інститут НБУ, 2000. – С. 97–101.

УДК 327(73+5-12)

А. Поліщук

«СПЕКОТНИЙ» ТРАВЕНЬ 1965: VIETNAM DAY

Дослідження спонукальних мотивів участі американських студентів в русі за мир, з'ясування ролі і ступеня впливу головних його елементів, змісту і форм їх діяльності, є необхідною умовою для аналізу загальної його спрямованості.

Мета роботи полягає в дослідженні ролі американського студентства в антивоєнному русі як специфічного соціального явища в суспільно-політичному житті Америки періоду в'єтнамської війни.

Основними джерелами, з даного питання, є архівні матеріали ЗМІ: The Time, Newsweek, Liberation, Ramparts; збірник Краснова І. М. «Прогресивна Америка в боротьбі» та нормативні документи (звіт Уокера про Чиказьку трагедію 1968 р.).

В українській історичній науці дана наукова проблема висвітлена істориками І. М. Барчієм та О. І. Шафраньошем [7].

Зарубіжна історіографія представлена зокрема, американськими істориками А. Кендриком [3], Д. Делліджерем [1], Ф. Фонера [2], А. Керві [8], Г. Маркузе [4] та Т. Роззака [5].

У серпні 1965 р. кілька сотень демонстрантів рушили з Каліфорнійського університету Берклі на провокаційну, небезпечну антивоєнну демонстрацію. Цю подію можна сміливо вважати початком тернистого шляху Vietnam Day Committee (далі – VDC), однієї із лівих гілок антивоєнного руху періоду В'єтнамської війни.

VDC – рання антивоєнна організація, яка прагнула створити загальнонаціональний консенсус проти війни і підтримали швидке виведення американських військових сил з В'єтнаму.

У жовтні 1965 р. десятки тисяч студентів брали участь у кількох найбільших комітетах (публічні демонстрації). Ці ранні демонстрації VDC лягли в основу того, чого вони сподівалися: стати національним рухом проти американського втручання у В'єтнамі.

Студенти в Берклі були першими студентами шістдесятих, котрі здійснили громадянську непокору проти власного університету. Це встановило шаблон прямої дії, що в подальшому характеризували студентські протести по всій країні протягом більшої частини десятиліття [1, с. 127].

VDC здійснило достатньо акцій, що б залишитись в історії антивоєнного руху, проте зупинимось на подіях травня 1965 р.

«День В'єтнаму» проходив з 21 до 22 травня, тривав 36 годин і охопив 30000 людей. На чолі даного мітинга (як і VDC загалом) були Джері Рубін та Смайл. Рубін і Смайл були двома найвпливовішими членами комітету В'єтнаму.

Лідер VDC рекламували 21 травня 1966 протест на UC Берклі, там були оголошені і деякі цілі VDC, а саме протягом року VDC повинен зіграти свою роль у залученні національних та міжнародних організацій; увага до американського втручання у В'єтнамі: «Ми зайнялися створенням руху на знак протесту»; американське ставлення до придушення, а не заохочення національних рухів до самовизначення [3, с. 84].

Цей мітинг був задуманий як спосіб зрозуміти тих, хто виступав проти війни, і як спосіб показати, що американський народ не погоджувався на цю війну. Антивоєнний рух в Сполучених Штатах був

поставлений перед задачею збереження честі американського народу. Учасники мітингу проголошували, що якщо ми тепер будемо мовчати, ми дамо нашу згоду, і розділимо ідею цієї війни.

Слід відмітити, що мітинг проходив достатньо мирно. Свої гасла VDC поширювало за допомогою листівок, або виступів. У ці дні не спостерігалось насилля з жодних сторін (ні з сторони мітингувальників, ні з сторони поліції) [5, с. 93].

Отже, дана акція стала одним з перших масштабних виступів VDC і дала поштовх майбутнім виступам та розвитку руху загалом.

Джерела та література:

1. *Dellinger D. More Power Than We Know: The People's Movement Toward Democracy / D. Dellinger.* – Anchor Press/Doubleday : New York, 1975. – 326 p.

2. *Foner P. American Labor and the Indochina War. The Growth of Union Opposition / Ph. Foner.* – New York : Little, Brown & Co, 1971. – 126 p.

3. *Kendrick A. The Wound Within America in the Vietnam Years, 1945-1974 / A. Kendrick.* – Boston : Little, Brown & Co, 1974. – 112 p.

4. *Marcuse H. Zur Situation der Neuen Linken [Electronic resource] / H. Marcuse.* – 2009. – Access to resources: www.labandavaga.antifa.net.

5. *Roszak T. Making of f counter culture / T. Roszak.* – New York : Garden city, 1969. – 304 p.

6. *Walker D. The Walker Report to the National Commission on the Causes and prevention of violence [Електронний ресурс] / D. Walker.* – 2004. – Режим доступу : <http://chicago68.com/ricsumm.html>.

7. *Барчій І. М. Криза контркультури в США в другій половині ХХ століття / І. М. Барчій, О. І. Шафраньош.* – 2014. – № 7. – С. 77–82.

8. *Керви А. Молодежные субкультуры США и Великобритании с конца 40-х по наши дни [Електронний ресурс] / А. Керви.* – 1996. – Режим доступу : www.vookstock.narod.ru/diplom.html.

9. *Краснов І. М. Прогрессивная Америка в борьбе. 1917–1973. Документы и материалы / І. М. Краснов.* – М. : Мысль, 1975. – 416 с.

РАДЯНСЬКИЙ ЕМАНСИПАЦІЙНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ У 20–30-х роках У СВІТІ ГЕНДЕРНИХ ВІТЧИЗНЯНИХ І ЗАРУБІЖНИХ СТУДІЙ

З кінця 80-х років ХХ ст. в українській науці почалось переосмислення історичного минулого України, у тому числі – її радянського періоду. У цей час з'являється нове бачення її реалій жіночого буття за радянських часів [2, с. 130].

Радянському гендерному порядку був властивий монополійний, усепоглинальний вплив «керівної і спрямовальної сили» на формування структур та механізмів відносин між чоловіками й жінками.

Внаслідок проведення сталінської «революції згори» у 1930-х роках на зміну традиційній патріархальній сім'ї індустріальної доби прийшла нова етакратична гендерна модель [3, с. 44]. На відміну від західних держав, де процес емансипації був еволюційним, органічним і тривалим, сутність більшовицької гендерної політики зводилася до визнання механічної рівності між чоловіками та жінками. Своєрідним маркером для розподілу суспільних ролей виступала біологічна відмінність між статями.

Водночас держава підтримувала особливу роль жінки в суспільстві, задаючи межі домінуючого гендерного контракту (неписаних регул взаємодії, прав та обов'язків статей у приватній та публічній сферах). Із процесом масового залучення жінок до праці, зокрема й до найважчої у фізичному плані (ця «традиція» вкоренилася настільки, що чимало сучасних наших співвітчизниць за копійки готові трудитись у важких умовах), та громадської активності значно зросла їхня суспільна значущість, що супроводжувалося розширенням кола обов'язків та посиленням відповідальності. За більшовицькою моделлю, жінка мусила працювати повний робочий день, виховувати дітей і водночас доглядати за домогосподарством, опікуватись родичами похилого віку.

Її праця, мобілізована державою поза безпосередньою економічною необхідністю, й материнство були піднесені до рангу громадянського обов'язку. Культ матері, який розвинувся в СРСР за часів Сталіна, мав банальну прагматичну основу – сприяти збільшенню народонаселення.

Українська достідниця Марта Богачевська-Хомяк подає, що жіноче питання в СРСР не набуло суто феміністичного характеру, воно залишалося питанням суспільно-політичним. Рівноправність стала для партії важелем використання жінки, яка мала в інтересах нового суспі-

льства поєднувати материнство з виробничою працею нарівні з чоловіками. «Нова радянська жінка» це безликий елемент суспільного механізму [1, с. 332]. Українські жінки розглядалися як регіональний варіант радянської моделі. Політика більшовиків щодо жінок мала дві мети: вивільнити жінок від обмежень минулого та зміцнити за їх допомогою свою владу у суспільстві, бо вважали жіноцтво важливим фактором суспільних перетворень.

Досліджуючи питання становища радянського жіноцтва, американський професор Стенфордського університету Гейл Лапідус у ході аналізу джерел і огляду становища радянської жінки прийшов до висновку, що чимало раних сподівань щодо звільнення жіноцтва не виправдалися, коли радянський режим зміцнив свою владу. Масова участь жінок у робочій силі не привела до звільнення жінок і розширення їх свободи вибору – вона мала такі форми, які можна назвати гнобленням. Хоча радянські порядки відкрили нові освітні та професійні можливості для багатьох жінок, інших жінок вони штовхали до важкої фізичної праці, часто у важких умовах зі шкодою для здоров'я та добробуту. Більше того, економічні пріоритети призвели до слабкого розвитку сфери послуг та сфери масового споживання, не вдалося також повністю усупільнити догляд дітей та побутові функції чи змінити розподіл ролей у сім'ї. Таким чином, нові економічні та політичні обов'язки, нав'язані на додаток до традиційних жіночих ролей, створюючи для жінок відчутний «подвійний тягар» у повсякденному житті [4, с. 5–6].

Отже, законодавча рівність прав чоловіків і жінок, що проголосила радянська влада у 1917 році, забезпечила участь жінок у соціально-економічних соціалістичних перетвореннях. Жінки отримали право здобувати освіту, працювати на виробництві. У певній мірі як жінки, так і чоловіки зазнали ідеологічного контролю та політичного й економічного терору з боку партії-держави. Тому, вивчаючи історію даного періоду слід усвідомлювати нерозривність життя радянської жінки та суспільства в цілому.

Джерела та література:

1. *Богачевська-Хомяк М. Білим по білому. Жінки в громадському житті України 1884–1939 / М. Богачевська-Хомяк. – К. : Либідь, 1995. – 424 с.*
2. *Жіночі студії в Україні: Жінка в історії та сьогодні : Монографія / За загальн. ред. Л. О. Смоляр. – Одеса : Астропринт, 1999. – 440 с.*
3. *Ретина Л. П. Гендерная история: проблемы и методы исследования / Л. П. Ретина // Новая и новейшая история. – 1997. – № 6. – С. 41–58.*

4. *Lapidus G. W. Women in Soviet Society: Equality, Development and Social Change / G. W. Lapidus. – Berkeley : University of California Press, 1978. – 391 p.*

УДК 94:37(477.73)«1945/1946»

Д. А. Форостенко

ОСВІТА ТА ВИХОВАННЯ В БРАТСЬКОМУ РАЙОНІ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ 1945–1946 рр.

В кожен історичний час освіта була одним із визначальних чинників рівня розвитку країни. Виховуючи молоде покоління, ми не тільки прагнемо допомогти їм знайти своє місце в суспільстві, а й формуємо майбутнє нашої країни. Від часів здобуття Україною незалежності освіта зазнавала різних реформвань, та й зараз переживає не легкі часи «зіткнень інтересів» та нової «реформації». Тяжче з цим питанням на місцях, тобто в самих школах, а особливо в сільських. Ще тяжче в післявоєнні роки.

Братський район в німецькій окупації був з 7 серпня 1941 по 19 березня 1944. За цей час більшість шкіл району було зруйновано, а деяким нанесено великої шкоди. Навчальний рік для місцевих школярів почався 1 вересня 1944 р. [1, с. 246]. Силами учителів, учнів та населення школи були очищені від завалів та приведені до ладу. В 1944–1945 навчальних роках в районі працювало 47 шкіл, в яких навчалось 3 778 дітей. Хоча в 1945 році навчальну програму було виконано, але нестача підручників, наочного матеріалу та іншого навчального приладдя відбилосся на навчанні. В школах району було організовано 71 гурток, в яких працювало 640 учнів. В Ганнівській та Новокостянтинівській школах були організовані майстерні по ремонту дитячого одягу та взуття. В Костуватській НСШ окрім гуртків проводились вечори, читання художньої літератури та 3 дитячі кіносеанси. Власними силами відбудовували та ремонтували школи і в подальші роки. Ремонтували влітку до початку жнив. Взимку школи мали проблеми з опаленням. Хоча на Сесії райради депутатів трудящих зобов'язували голів сільських рад, голів колгоспів та директорів шкіл до 15 жовтня повністю забезпечити всі школи та вчителів паливом [2].

Щороку в січні та серпні перед навчальним семестром у приміщені Братської середньої школи відбувалися районні конференції вчителів. На них зазвичай обговорювалися зобов'язання вчителів перед партією та Батьківщиною. Якщо конференція відбувалася перед черговими виборами, то основна увага приділялася питанню агітації серед насе-

лення [3].

Важливим етапом навчального процесу було проведення іспитів та екзаменів. У 5, 6, 8, 9 класах проводилися переводні іспити, у 4, 7 класах – випускні екзамени, у 10 – випускні екзамени на атестат зрілості. Для тих учнів, які не встигали або мали проблеми з деякими предметами проводилися додаткові зайняття. З боку вчителів заборонявся лібералізм щодо оцінювання знань учнів [4].

Під час літніх та зимових канікул для дітей організовувалися різні заходи. Так, під час зимових канікул в 1946 році в Братській середній школі були організовані класи для ігор, художньої самодіяльності та читання. Також військовими керівниками школи організовувалися ігри на свіжому повітрі, воєнізовані походи, катання на ковзанах, змагання кращих конькобіжців, а також шкільні змагання з шахів та шашок [5]. Під час літніх канікул учні проводили час в піонерських таборах. В 1945 році при Братському зернорадгоспі у «Птичому лісі» (зараз с. Антонове) було відкрито піонерський табір для дітей робітників радгоспі усієї Миколаївської області [6].

Негативним моментом в освітній та виховній діяльності щодо дітей була передплата ними Державної Позики Відбудови й Розвитку Народного Господарства СРСР та змушення учнів початкових класів знищувати ховрахів. Завідуючий Братської початкової школи Миколенко (ініціали не були зазначені в джерелі) з учнями та учителями відмовився «допомагати» колгоспу «Шлях Леніна», на що виконком Братської райради депутатів трудящих і РК КП(б)У від 9 квітня 1946 року прийняв постанову про проведення декадника боротьби з ховраками. В ній зазначалося, що потрібно залучити і учнів у вільний від заняття час до боротьби з шкідниками. Про проведену роботу школа повинна була інформувати виконком райради [7].

Отже, відновлювати хоча б довоєнний стан освіти та виховання в післявоєнні 1945–1946 роки було надзвичайно тяжко. Силами місцевого населення, учителів, учнів було відновлено навчальний процес. Звичайно, були проблеми з нестачею підручників, наочного матеріалу тощо. На районних конференціях вчителів перед виборами більше уваги приділялося партійним завданням, ніж педагогічним. Однак дітям намагалися забезпечити продуктивний, здоровий відпочинок. Найбільша увага приділялася сім'ям загиблих на війні. Мали місце і негативні моменти, такі як знищення ховрахів (учні початкових класів мали знімати та здавати шкірку) та передплата державної позики.

Джерела та література:

1. История городов и сел Украинской ССР : Николаевская область / Гл. ред. кол. П. Т. Тронько, И. И. Артеменко, Н. П. Бажан и др. –

Ин-т истории АН УССР – Киев : Глав. ред. Украинской Сов. Энциклопедии, 1981. – 712 с.

2. *Косячний К. Забезпечити школи паливом // Степовий колгоспник. – 1946. – № 85 (1804). – С. 2*

3. *Капінус Л. На конференції вчителів району // Степовий колгоспник. – 1945. – № 55 (1687). – С. 2.*

4. *Успішно підготуватися до екзаменів // Степовий колгоспник. – 1946. – № 30 (1749). – С. 2.*

5. *Косячний К. Зимові канікули // Степовий колгоспник. – 1946. – № 3 (1732). – С. 2.*

6. *Стаммо К. Відпочинок для дітей // Степовий колгоспник. – 1945. – № 37(1680). – С. 2.*

7. *Ткач М. Постанова виконкому Братської райради депутатів трудящих і РК КП(б)У від 9 квітня 1946 року // Степовий колгоспник. – 1946. – № 29 (1748). – С. 2.*

УДК 930

В. С. Хлановський

ЗНАЧЕННЯ ТА НАСЛІДКИ ТЕГЕРАНСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Тегеранська конференція, що проходила з 28 листопада по 1 грудня 1943 року, була однією з найбільших дипломатичних подій Другої світової війни, передусім, з точки зору розвитку міжнародних і міжсоюзницьких відносин. Основним питанням конференції було відкриття Другого фронту в Західній Європі. Обговорювалися також територіальні питання, про вступ Туреччини у війну на стороні союзників, про участь СРСР у війні проти Японії після поразки Німеччини і майбутньому світоустрої. На конференції була прийнята «Декларація про Іран», в якій її учасники заявили про своє бажання зберегти незалежність, суверенітет і територіальну цілісність Ірану [1].

Незважаючи на наявність певних розбіжностей, керівникам трьох союзних держав (США, Англії, СРСР) вдалося прийти до угоди з головних питань, що сприяло перемозі над нацизмом-фашизмом і забезпечувало післявоєнний світоустрій.

Усе це говорить про актуальність теми, оскільки свідчить про можливість успішно домовлятися та вирішувати дипломатичним шляхом гострі політичні і військові питання.

Керівниками трьох держав було прийнято рішення про проведення конференції в Тегерані, оскільки він знаходився під контролем збройних сил союзників, поблизу кордонів СРСР і в зоні дій авіації США.

Основним питанням конференції було відкриття другого фронту в Європі [3]. Сторони домовилися відкрити другий фронт, розпочавши наступ з Нормандії та півдня Франції не пізніше 1 травня 1944 р. Йшлося також про налагодження контактів між штабами трьох держав. Таким чином, план Черчілля про висадку союзницьких військ на Балканах було відхилено Сталіним і Рузвельтом [1; 2]. Москва виборола собі право на врегулювання балканських проблем після закінчення війни. У свою чергу Радянський Союз зобов'язувався до початку висадки англо-американських військ розпочати великий наступ, щоб запобігти перекиданню німецьких дивізій зі Сходу на Захід. Після капітуляції Німеччини Сталін погодився оголосити війну Японії. Обговорюючи питання післявоєнного облаштування Німеччини, західні делегації висловились за її розчленування. Рузвельт запропонував розділити Німеччину на 5 автономних держав. Черчілля відстоював план поділу «Третього Рейху» на три частини [3]. Південні німецькі держави він пропонував ввести до складу Дунайської конфедерації. Сталін наполягав на створенні єдиної демократичної держави. Зрештою це питання передали на розгляд Європейської консультативної комісії. Обговорюючи питання Польщі, Сталін запропонував замість Західної України і Білорусі відати Польщі німецькі землі між західним кордоном Одера та Західною Нейсе. Черчілля і Рузвельт погодилися з Сталіним, а питання про майбутню владу в Польщі відклали. Рузвельт і Черчілля погодилися відати СРСР Кенігсберг і Мемель (Клайпеди) з відповідною частиною території Східної Пруссії. Обговорювали долю тимчасово окупованого Ірану. І прийшли висновку надати повного суверенітету і територіальну недоторканність. Щодо Прибалтики, то тут теж були суперечки, але все таки питання було вирішено. Черчілля і Рузвельт погодилися на плебісцит на території Литви, Латвії, Естонії без міжнародного нагляду. Можна зробити висновок, що Черчілля і Рузвельт примирилися з тим, що Прибалтика повернеться до складу СРСР.

Головне значення рішень, прийнятих в Тегерані, як вони бачаться сьогодні, в обстановці різко збільшеної військової загрози світу, полягає, передусім, в тому, що вони дозволили в ім'я досягнення гуманних, загальнолюдських цілей здолати бар'єри відчуження у відносинах між трьома великими державами, що належать до протилежних громадських систем.

Трибічне узгодження військових планів, здійснене уперше за роки другої світової війни, сприяло значному наближенню її закінчення і тим самим порятунку десятків тисяч людських життів.

В той же час, схвалені на конференції основні принципи післявоєнного світоустрою стали вагомим внеском в справу конкретного втілення принципів мирного співіснування у форму міждержавних домовленостей.

Джерела та література:

1. *Бережков В. Тегеран 1943 / В. Бережков. – М., 1968.*
2. *Бивор Э. Вторая мировая война / Э. Бивор. – М., 2014.*
3. *Черчилль У. Вторая мировая война. В 3-х кн. / У. Черчилль. – М., 1991.*

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- Біліченко Л. С.* – студентка 434 групи ЧНУ ім. Петра Могили.
- Гайдай О. М.* – канд. іст. наук, доцент кафедри історії ЧНУ ім. Петра Могили.
- Дрозд К. О.* – студентка 434 групи ЧНУ ім. Петра Могили.
- Іовчева А. М.* – канд. політ. наук, старший викладач кафедри історії ЧНУ ім. Петра Могили.
- Котляр О. Ю.* – студентка 646 групи ЧНУ ім. Петра Могили.
- Котляр Ю. В.* – д-р іст. наук, професор, завідувач кафедри історії ЧНУ ім. Петра Могили.
- Крамаренко О. С.* – студентка 634 групи ЧНУ ім. Петра Могили.
- Лозко Г. С.* – д-р філос. наук, професор кафедри історії ЧНУ ім. Петра Могили.
- Мартинова Л. С.* – аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики ЧНУ ім. Петра Могили.
- Мелінчук Н. В.* – Державна прикордонна служба України.
- Міронова І. С.* – д-р іст. наук, професор кафедри історії ЧНУ ім. Петра Могили.
- Незнаюк С. Ю.* – студент 434 групи ЧНУ ім. Петра Могили.
- Нестерова М.* – студентка 434 групи ЧНУ ім. Петра Могили.
- Олексюк Т. Е.* – студентка 634 групи ЧНУ ім. Петра Могили.
- Олійник О. І.* – студент 534 групи ЧНУ ім. Петра Могили.
- Підберезних І. Є.* – канд. іст. наук, доцент кафедри історії ЧНУ ім. Петра Могили.
- Погановський А. О.* – студент 434 групи ЧНУ ім. Петра Могили.
- Поліщук А.* – 434 група ЧНУ ім. Петра Могили.
- Пшенична Т. М.* – студентка 634 групи ЧНУ ім. Петра Могили.
- Форостеню Д. А.* – студентка 634 групи ЧНУ ім. Петра Могили.
- Хлановський В. С.* – студент 434 групи ЧНУ ім. Петра Могили.
- Шевченко Н. В.* – викладач кафедри історії ЧНУ ім. Петра Могили.
- Шевченко Н. В.* – канд. іст. наук, доцент кафедри історії ЧНУ ім. Петра Могили.

Ядловська О. С. – канд. іст. наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Редактор, технічний редактор, комп'ютерна верстка *Л. Бернацька*.
Друк *С. Волинець*. Фальцювальню-палітурні роботи *О. Кутова*.

Підп. до друку 31.10.2017.
Формат 60 × 84¹/₁₆. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 3,72. Обл.-вид. арк. 3,30.
Тираж 30 пр. Зам. № 5372.

54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3460 від 10.04.2009.

